

A. 1111.

8 IX.9

EXERCITATIO THEOLOGICA
DE
DISCRIMINE
EJUS QUOD
NATURALE ET MORALE.
DICITUR IN THEOLOGIA

QUAM
PRÆSIDE
VIRO SUMME REVERENDO, AMPLISSIMO,
DOCTISSIMO
SIGISM. JAC. BAUMGARTEN,
S. S. THEOL. P. P. O ET H. T. ORD. THEOL. DECANO,
PATRONO ET PRÆCEPTORE SUMMA PIETA-
TE ETATEM COLENDO,
IN ACADEMIA FRIDERICIANA
D. DECEMBR. 10 1000XXXVIII.
PLACIDO ERUDITORUM EXAMINI SUBJECIT
HORA LOCOQUE CONSUETO

AUCTOR
GEORG. FRID. MEIER
AMMENDORFFENSIS.

HALÆ MAGDEBURGICÆ,
LITTERIS HENDELIANIS. 1744.

(8)

12

EXERCITATIO THEOLOGICA

DISSERTATIONE

NATURALI THOMAE
DIGITUS IN THEOLOGIA

SIGISM JAC BARNHARTEN

IN ACADEMIA HALLENSIANA

GEORG FRIED WILHELM

VIRIS
SUMME REVERENDIS
AMPLISSIMIS DOCTISSIMIS
ORDINIS THEOLOGICI
IN FRIDERICIANA
MEMBRIS DIGNISSIMIS

D. JOACHIM. LANGE

S. THEOL. PROF. PUBL. ORDIN. FACULT. SEN.
ET SEMIN. THEOL. DIRECT.

GOTTHILF AUGUST FRANCKE

S. THEOL. PROF. PUBL. ORDIN. DIOEC. SAL. INSP.
ECCLESIAST. AD B. V. ET ORPHAN. DIR.

CHRISTIAN. BENEDICT. MICHAELIS

S. THEOL. ET GRÆC. AC ORIENT. LING. PROF. PUBL. ORD.

SIGISMUND. JACOB. BAUMGARTEN

S. THEOL. PROF. PUBL. ORDIN. H. T. ORD. THEOL. DECAN.

BENEDICT. GOTTLÖB CLAUSWITZ

S. THEOL. PROF. PUBL. ORDIN.

JOHANN. GEORG. KNAPP

S. THEOL. PROF. PUBL. EXTRAORDIN.

PATRONIS ET PRÆCEPTORIBUS
SUMMO PIETATIS CULTU

NUMQUAM NON PROSEQUENDIS

HUNC LABOREM

EA QVA DECET OBSERVANTIA

TRADIT CONSECRATQUE

AUCTOR.

VIRI SUMME REVERENDI
AMPLISSIMI DOCTISSIMI
PATRONI ET PRÆCEPTORES SUMMOPERE
COLENDI

UT has laborum meorum primitias, qualescunque sint, VESTRIS NOMINIBVS AMPLISSIMIS inscriberem, non communes solum me impulerunt rationes, quibus alii suos labores alicui consecrare commoveri solent; sed peculiare etiam, quod propositum hocce meum effectui dabat, motivum addebatur. Nexus enim VOS, VIRI SUMME REVERENDI! intercedentis & parentem meum dum animum subibat memoria, recordabar simul rationis, qua VOBIS teneor obstrictissimus, dulcissima. Siquidem omne illud, quod doctrinis sanctioribus impendi, tempus, ab ore VESTRO cum pependerim, quicquid veritatum theologicarum in me est scientiæ, id a VOBIS in me profectum esse arbitror, quapropter prima laborum meorum specimina, VESTRIS NOMINIBUS AMPLISSIMIS quidem indigna, VOBIS tamen accepta esse referenda duxi. Benevolo igitur accipite animo VIRI SUMME REVERENDI has paginas, tamquam pietatis meæ erga VOS summiæ tesseras. Servet interim DEUS T. O. M. VOS orbis eruditi ORNAMENTA DIGNISSIMA fospites diu atque incolumes & favete

VIRI SUMME REVERENDI
AMPLISSIMI DOCTISSIMI
NOMINIBUS VESTRIS AMPLISSIMIS

devotissimo addictissimo
GEORGIO FRIDERICO MEIERO,

P R A E F A T I O .

Scuti vix non omnis, qui in campum scientiarum irrepit error notionum confusio originem debet, ita etiam quicquid in caelestis scientiae ambitu falsi ponitur, ex confusa potissimum veritatum theologiarum representatione ortum trahere, illi manifestum esse debet, qui veritates hasce iisque oppositos errores habet perspectos. Quo tristiora vero quoque periculosa habenda sunt ea mala, quae ex his erroribus derivantur, eo pluribus se commendare videtur confusio, illorum labor qui id demum agunt, ut confusio- nis nebulis discussis veritates suis luculentes radiis, animum ad assensum trahant exoptatissimum. Et haec ratio est quae nostrum impulit animum, quum iam publicum studiorum nostrorum specimen edendum sit, ad hunc potius quam alium nostrae exercitationi finem praefigendum & in eo elaborandum ut terminos *naturalis & moralis* frequenter in sanctiori doctrina obvius

ab ambiguitate & confusione, qua nonnullis involuti videntur, & a pluribus involvantur, vindicatum iremus. Nec facile quisquam, cui multorum dubitationes & controversias circa illorum usum exortas, neque minus errores Arminianorum, aliorumque cum illis easdem foventium sententias, innotuerunt, utilitatem nostro labori omnem abjudicabit. In tractanda vero hac materia non in eo toti erimus, ut veritates singulas huc pertinentes demonstremus, licet idem non prorsus neglecturi simus, sed potius in eo finis nostri laboris primarius positus erit, ut notiones quibus *naturale & morale* differunt eruamus tales, quales in explicandis veritatibus theologiacis res ipsa postulat. Ad hunc scopum obtinendum hanc ingredimur viam, quæ multis rationibus omnium brevissima & optima visa fuit; *primum* explicemus quid per *naturale & morale*, in vita communi intelligi soleat; *deinde* exemplis ostendamus qua ratione nostrorum Theologorum probatissimi huius terminis in explicandis Theologiae dogmatibus fuerint usi, *præterea* phrasas connexas in quibus hæc vocabula occurrere solent in Theologia explicemus, *dijudicemus* & quoad fieri potest, demonstremus, *Postremo* tandem ex capitibus præcedentibus ipsas notiones *naturalis & moralis* generales abstrahamus.

§. I.

Natura.

Licet vox *natura* vario sumi soleat significatu, eum tamen nostrum facimus, quem vocis etymologia, ususque loquendi nobis commendat; ut per naturam hominis, omne illud intelligamus, quod ipsi a nativitate, & a primo ejus ortu, competit.

Cum

Cum igitur omnes facultates hominis ejusque vires, quæ ipsi quatenus est homo conveniunt, ita conveniant, natura erit *complexus omnium facultatum & virium, per nativitatem homini inrensicarum*; seu quod idem est, *principium intrinsecum sufficiens mutationum existentium*.

Alii per *naturam* intelligunt quod *essentia* nomine venire solet; alii *vim plasticam* seu vim per totum corpus diffusam gubernatricem & directricem; *Mechanismum* alii ut STURMIUS in *diff. de idola nature*; *Archæum* alii principiumque vitale natura significari arbitrantur; & quod plus est alii quid sub hac voce sibi repræsentent, aut nescientes aut non indicantes, naturam nec definitam antea, nec descriptam sepe, in *naturantem* & *naturotom* dividunt, qui tamen non tantum a vero aberrare videntur, quantum illi, qui hac voce numen aliquod fictitium quidem, ipsis tamen adorandum significari sunt arbitrati. Si etymologiam hujus vocis spectaveris, quem nos assumimus, significatus multis modis se commendabit. Vocabulum enim tam romanum, quod a *nascor*, quam græcum quod a *φύω* descendere nobis cum ratione videtur, id quod *innatum* est denotat. Hunc vero quem stabilivimus sensum usui loquendi esse conformem exinde probatum damus, quod in sacris oraculis, quæ tamen ab usu loquendi non sine necessitate recedunt, hæc vox eo occurrit sensu GAL. IV, 8. EPH. II, 3. Loquimur hic non de natura in genere sed in specie de *natura hominis*, & cum ad naturam referamus complexum omnium facultatum, naturam hominis non unica efficiet facultas, nec erit eadem aliquid ab homine diversum & per se subsistens. Si vero affirmavimus pertinere huc eas tantum facultates & vires, quæ homini quatenus homo est, a nativitate competunt, excludimus omne illud quod per exercitium homini inest quod
quidem

quidem naturale esse potest, neutiquam vero ad naturam referendum; nec non illud omne excluditur quod supernaturaliter homini inest; quod licet interdum a nativitate homini convenire possit tamen ipsi non conveniet quatenus est homo. Postrema *natura* definitio poterit ex priori deduci, cum enim facultates seu vires, si pro synonymis habeantur, sint principia intrinseca mutationum existentium sufficientia, complexus earum omnium seu natura erit principium sufficiens intrinsecum mutationum existentium. Non ita intellectam volumus esse hanc notionem, quasi ad intelligibilitatem alicujus mutationis existentis, nihil præter naturam mutari requiratur, sed ita eandem intelligimus ut ad conceptibilitatem alicujus mutationis existentis, in mutato nihil præter naturam requiratur. Si vero appositum existentium, reciproce hunc terminum intelligi volumus; possibilitas enim alicujus mutationis non in natura sed essentia mutati rationem sufficientem habet, ex natura nihil præter existentiam mutationum intelligi potest.

§. II.

Primus significatus naturalis.

Per *naturale*, usu loquendi & etymologia ducibus, omne illud quod quomodocunque ad naturam pertinet, intelligimus. Cum vero modus, quo aliquid ad naturam pertinere potest, sit longe diversissimus; vario sensu hanc vocem sumi manifestum est. *Primus sensus illius erit ut naturale dicatur, quod homini a nativitate, quatenus est homo, convenit.*

Grammaticum, omnium adjectivorum, a substantivis immediate descendendum, esse sensum eundemque primum arbitramur, ut iisdem omne illud denotetur quod ad notionem substantivorum suorum quomodocunque pertinet. Modum vero quo aliquid ad naturam pertinet esse diversissimum

sum comprobant tum experientia, tum Theologorum nostrorum, haud postremo loco habendorum, loquendi ratio. Distinguunt enim inter se pertinere ad naturam; *constitutive, consequutive, subjective, perfective & transitive*, conf. QUENSTEDII *systema theologicum P. II g. b.* Significatus quem hoc paragrapho stabilivimus jure suo primo habendus est loco, quippe qui omnes reliquos postea exponendos sub se comprehendere videtur, prono alveo hunc sensum ex definitione naturæ (§. 1.) proposita fluere manifestum est ei, qui cogitaverit: omne illud quod a nativitate homini convenit in partes posse dividi, hinc quamlibet earum jure vocamus naturalem. Si hoc sensu *naturale* sumitur liquet cur labem originalem seu naturæ corruptionem *naturalem* vocare nostratibus placuerit. Excludimus per hanc definitionem, secundum quam *naturale* illud est quod a nativitate habemus, seu quod in nobis est dum nascimur, omne illud quod per exercitium nobis acquirimus & quod aliunde nos ingreditur.

§. III.

Alium sensum vocabulum *naturalis*, eumque se-*Naturale* cundo loco ponendum, obtinet si eo intelligimus *id quod secundo se in numerum eorum, quæ simul sumta naturam constituunt, referendū est.*

Veritatem vero hujus definitionis comprobant tum definitio naturalis generalissima (§. 2.) allata, siquidem aliquid etiam ita ad naturam pertinere potest, ut cum reliquis simul sumtis totam absolvat naturam; tum usus loquendi secundum quem ideo e. g. intellectum facultatem naturalem vocare solemus, quia cum reliquis animæ facultatibus totam animæ naturam constituit. Excludimus per hanc definitionem omne illud, quod non referendum est inter facultates

& vires hominis quatenus est homo, nec non id quod ex hisce facultatibus & viribus derivatur & profuit, licet alio sensu mox explicando sit naturale. Ideo hunc sensum secundo loco posuimus quia cum præcedente (§. 2.) explicato, quam maxime & primario ad scopum nostrum præsentem facit.

§. IV.

*Naturale
tertio signif-
icatu.*

Per *naturale* alio respectu sumtum sæpissime etiam intelligitur *id, quod rationem sufficientem habet in natura seu quod per naturam sufficienter determinatur.*

Sicut *naturale* secundo significato positum, *constitutive* tale dici potest, ita illud hoc tertio sensu sumtum est *consequivum*, quia ex natura consequitur, seu per eam sufficienter determinatur. Veritas hujus definitionis itidem evinci potest tum ex notione naturalis generalissima (§. 2.) exposita, siquidem aliquid etiam tali modo ad naturam pertinere potest ut consequens seu effectus illius sit, tum ex usu loquendi quotidie obvio, secundum quem e.g. actum ratiocinationis naturalem appellamus, quia in natura animæ rationem sufficientem habet. Rationem sufficientem nos hic non sumere in sensu rigorosissimo exinde patet quod tunc nihil naturale dici posset, siquidem omnia in mundo contingentia non habent rationem sufficientem, nisi in Deo. Quapropter hic tantum intelligimus rationem sufficientem proximam & immediatam, & excludimus omne illud quod non est ex natura sufficienter intelligibile.

§. V.

*Quartus si-
gnificatus
naturalis.*

Nonnunquam vox *naturalis* etiam ita adhiberi solet ut ea significetur tantum *id: quod aliquam minus sufficientem rationem in natura habet, seu quod aliquo non plenario modo*

QUOD NATURALE ET MORALE EST. 11

modo per naturalem determinatur, atque ipsi convenit, magis saltem conforme sit quam ejus contrarium.

Realitatem hujus notionis tum definitio (§. 2.) eadem qua præcedentium ratione demonstrat, quam usus loquendi secundum quem e. g. actuale vocabulorum connexorum pronunciationem naturalem nominamus, licet rationem sufficientem proximam non habeat in natura hominis sola. *Naturali* hoc sensu accepto opponitur *præternaturale*, quod nullam habet rationem immediatam existentiae in natura illius entis in quo deprehenditur, licet habere possit in aliis rebus finitis, quorsum omnia vulnera referri possunt. Et si *naturale* hoc sensu accipitur, actiones Dei & miracula naturalia dici possunt, quia semper aliquam existentiae rationem habent in eo, in quo contingunt, ente, seu ipsi convenientissime fiunt. In genere adhuc observandum esse putamus: *naturale* vocari etiam *physicum*, licet hæc vox haud raro strictius sumatur pro eo quod in corporibus est naturale.

§. VI.

Explicatis jam notionibus *vis naturalis* præcipuis, *vis naturalis* evolvendum nobis jam erit, quid per *vim naturalem* intelligamus. Cum vis in genere sit principium intrinsicum sufficiens mutationis existentis, *vis naturalis* erit vis, quæ est pars naturæ, seu quæ cum reliquis simul sumis naturam constituit.

Distinguiamus hic cum ratione vires a facultatibus, quippe quæ sunt principia intrinseca sufficientia mutationum possibilem; potuissent igitur vires definire per complementa facultatum. Realitatem definitionis *vis naturalis* comprobatur tum notio naturalis (§. 3.) exposita, collata cum notione naturæ (§. 1) proposita; tum experientia & usus loquendi quoti-

quotidie obuius. Nullam aliam ob rationem e. g. vim corporis nostri locomotivam naturalem vocamus, quam quia cum reliquis corporis viribus totam ejusdem naturam efficit. Vocatur etiam vis naturalis *physica* secundum observationem ad (§. 5.) allatam, & *naturalis* vocatur eo sensu quem (§. 2. & 3.) exposuimus.

§. VII.

Effectus naturalis.

Ex haecenus dictis perspectu facillimum est, quid nomine *effectus naturalis* venire soleat. Est nimirum *mutatio existens, quæ in natura rationem existentie sufficientem habet.*

Vocatur *naturalis* eo sensu quem (§. 4.) exposuimus. Videbitur vero forsitam nostra definitio definitio angustior; siquidem etiam per usum loquendi illa res, cui mutatio inducitur, effectus nomine venire videtur. Ast qui accuratius rem pensaverit facile animadvertet, omne illud quod effectus vocatur esse mutationem aliquam, quæ antea non exstiterat, jam vero existentiam nanciscitur. Et secundum hanc notionem voluptatem & tædium, ex representatione boni malive oriunda, *effectus animæ naturales* vocare solemus. Possemus adhuc alium effectuum naturalium ordinem constitui, eundem secundum (§. 5.) definiendo per mutationem existentem quæ aliquam minus sufficientem rationem in natura habet, & huic opponere effectum præternaturalem. Sed brevitati studentes studio hæc omittimus.

§. VIII.

Modus agendi naturalis.

Postremo loco nobis adhuc agendum est de *modo agendi naturali*, per quem intelligimus: *rationem actionum a viribus naturalibus peractarum determinationem, quæ sit illarum legibus mutationum conformiter.*

Habere omnes vires suas regulas quibus conformiter deter-

determinantur, evinci potest tum ex ordine qui in hoc mundo est maximus qui possibilis; tum per inductionem præsertim respectu hominis. Siquidem constat tam vires animæ secundum regulas æsthetico-logico-morales, quam corporis secundum regulas motus determinari. Si vero pro genere definitionis assumimus, actionum virium naturalium determinationem, distinguimus definitum ab illis modis agendi, qui quidem legibus mutationum virium conformiter agunt, sed non sunt actionis virium naturalium determinationes, quales postea physico analogas vocabimus. Distinguitur itidem per hanc notionem modus agendi naturalis a præternaturali, ubi quidem vires naturales determinantur, sed non secundum regulas suas consuetas.

§. IX.

Accedamus jam ad aliquod oppositum naturalis *Supernaturale* seu *supernaturale*, per quod id intelligimus quod quidem *rationalis* in rebus finitis contingit, sed *rationem existentia sufficientem immediatam habet in Deo*.

Opponitur *supernaturale* per hanc definitionem naturali secundo sensu (§ 4.) exposito, sumto. Abhorremus ab ea loquendi ratione, secundum quam effectus sic dicti magici nominantur *supernaturales*. Omni studio in definitione posuimus, quod *supernaturale* debeat contingere in rebus finitis, quia nobis persuademus: per usum loquendi actiones Dei immanentes, non posse commode vocari *supernaturales*. Si vero posuimus *supernaturale* habere *rationem sufficientem in Deo*, jure objici non poterit: vix non omnes illos, quos *supernaturales* vocamus, eventus simul habere *rationem existentia in viribus illius entis in quo accidunt*, quia denominatio semper a potiori fit. Cum *ratione ad supernaturale requisivimus, ut rationem sufficientem immediatam*

habeat in Deo, quia alias omnes eventus mundani essent supernaturales. Usui loquendi nostram definitionem esse conformem neminem fugit.

§. X.

Vis supernaturalis.

Supernaturali in genere explicato, facile intelligi poterit, quid per *vim supernaturalem* significetur, siquidem ita nominamus *vim*, quæ non est pars naturæ seu *vis naturalis* & quæ rationem sufficientem habet in Deo.

Definitio hæc ex (§. 6.) distinctius explicari poterit, cum oppositorum opposita fit ratio. Eandem vero usui loquendi esse conformem exinde patet quod e. g. vim miracula patranda Apostolis concessam *supernaturalem* vocare solemus, quia eadem non pertinet ad naturam eorum humanam & rationem sufficientem non nisi in Deo habuit. Potuisset etiam ita definiiri ut fit vis, effectus supernaturales præstandi, nisi definitiones oppositorum opposita etiam ratione construere voluiffemus.

§. XI.

Effectus & modus agendi supernaturalis.

Restat ut adhuc explicemus tum quid per *effectum supernaturalem*, tum quid per *modum agendi supernaturalem* sit intelligendum. Ille est *talis mutatio existens quæ in eo quod non pertinet ad naturam rationem existentia sufficientem habet*. Hic est *illa actionum virium supernaturalium mutatio, quæ legibus mutationum virium naturalium non fit conformis*.

Quædam quæ ad (§. 7. 8.) annotavimus hic etiam observari debent. Definitio prior ita est comparata, ut sub se comprehendat tam illos effectus naturales, qui in Deo immediatam rationem sufficientem habent, quam illos qui eandem in viribus supernaturalibus habent. Ad priores ut exemplis referri possunt miracula ab ipso Deo patrata, ad posteriores

res

res vero miracula Apostolorum, ex quibus simul constat no-
stram definitionem esse usui loquendi conformem. Quod
ad posteriorem hic explicatam definitionem attinet, per eam
non omnes agendi regulas excludimus, quasi modus agendi
supernaturalis nullis legibus conformis fiat, nec asseveramus
omnes plane regulas virium naturalium omni excludi respe-
ctu, siquidem modus agendi supernaturalis, quoad fieri po-
test legibus naturæ conformis est, sed ita ut, quod per illas
tardius ordinario determinatur citius peragatur &c.

§. XII.
Antequam ulterius progrediamur, necesse vide- *Physico an u-*
tur ut de eo quod *physico analogon* seu naturali simile vo- *logon.*
catur paucis agamus. Intelligimus autem per *natura-*
li analogon, *supernaturale quod naturali simile est.*

Occurrit hic terminus haud raro in scriptis Theologo-
rum, quapropter eum hic explicavimus, præsertim cum in
progressu tractationis nostræ usui nobis erit haud exiguo.
Definitionis quam dedimus veritatem satis probare videtur
vocis etymologia, cum *analogia* latius sumpta similitudinem
denotat. Pro genere assumimus supernaturale, quia si as-
sumeretur naturale non esset physico analogon sed naturale
ipsum. Si vero differentiam specificam in eo posuimus,
quod sit naturali simile, minime omnimodam poscimus simi-
litudinem, nec diversitatem quantitatis tollimus. Cum ve-
ro similitudo hæc vario sumi possit respectu, inde diversæ
physico analogi species oriuntur. Si enim aliqua vis super-
naturalis ita comparata est, ut cum reliquis viribus naturali-
bus simul sumpta, naturam alicujus entis constituat, erit illa vis
naturali. analoga. Quorsum e. g. referri possunt attributa
divina humanæ Christi naturæ communicata, modo nobis
caveamus ne naturam illam, quæ per hanc vim physicæ ana-
logam

logam quasi aucta est, pro eadem per omnia, quæ sine hac accessione futura fuisset, habeamus: siquidem conceptui ejus postea alius adhereret, sic enim nobis objici non poterit nos nobismet ipsis contradicere ob (§. 6.). Porro si similitudo hæc *supernaturalis & naturalis* in eo ponitur, ut vis supernaturalis in agendo secundum easdem regulas mutationum, quas vires naturales in agendo observant, determinetur quoad fieri possit, orietur conceptus *modi agendi physico analogi*. Quorsum e. gr. inspiratio sacræ scripturæ referri poterit. Quod si demum *supernaturale naturale* in eo simile erit, ut aliqua mutatio rationem existentia sufficientem habeat in vi physico analogâ, modo physico analogo agente, evolvetur *notio effectus physico analogi*. Notandum adhuc est hoc quod hic explicavimus physico analogon, jam tantum distingui a naturali, licet nonnunquam ipsum dicatur simpliciter naturale.

§. XIII.

Morale.

Accedamus jam ad alterum conceptum, qui necessario nobis est explicandus. Instituti enim ratio postulat ut id, quod *morale* dicitur, nunc eruatur. Quo intelligimus id *quod quomodocunque ad mores pertinet, si mores dicantur habitus actionum similium a libertate dependentium*.

Ad definitionem morum requirimus: ut sint habitus actionum similium, partim quia ex actionibus dissimilibus habitus unius generis oriri non possunt; partim quia usus loquendi id postulat, ut tunc demum voce morum utamur quando habitus actionum similium deprehendimus, siquidem e. g. homini adscribimus mores malos, si habitum actionum legibus contrariarum sibi contraxit. Si vero apposuimus a libertate dependentium, e morum campo omnes proscribimus actiones naturales libertati non subjacentes, quæ qui-

quidem interdum sed rarissime mores vocantur. Mens nostra vero in eo consistit: cum libertas sit facultas sponte actiones determinandi per motiva, mores per definitionem dependentiæ erunt actiones, quæ rationem habent in libertate saltem habere possunt hinc & in motivis, seu repræsentationibus boni & mali, quod cuivis usum loquendi attendenti cum re ipsa convenire apparebit. Quod ad definitionem *vis moralis* attinet eadem ratione eandem formavimus quæ antea (§. 2.) notionem *vis naturalis*. Cum igitur aliquid vario modo ad mores pertinere possit, in sequentibus præcipuos nobis necessarios conceptus inde deducemus.

§. XIV.

Assumpta generali (§. præc.) explicata *vis moralis* *vis moralis*. definitione, intelligi poterit quid per *vim moralem* innui soleat. Est nimirum *principium intrinsecum sufficiens morum existentium*. Jam quum mores non existere possint, nisi per libertatis determinationem (§. 13.) hæc vero determinetur per motiva, vis moralis erit id quod rationem continet determinationis libertatis, i. e. id ex quo cognosci possunt motiva, ad determinationem actionum certi generis necessaria.

Veritatem hujus definitionis comprobatur tum definitio (§. 13.) exposita, tum usus loquendi secundum quem e. gr. orationi cuidam concinne compositæ, & ad animos auditorum commovendos adaptatæ, vim moralem tribuimus, quia illa proponit motiva, hinc quia ex ea desumi possunt motiva ad agendum. Exulare igitur jubemus eum significatum vis moralis, secundum quem, ea vis liberi intelligi posset qua moraliter agere potest. Quod si vero diximus esse principium intrinsecum, per *intrinsecum* nihil aliud intelligi volumus, quam quod hæc vis conceptum illius entis cui illa adscribi-

scribitur ingrediatur. Si vero idem diximus sufficiens, non intelligendum de ratione sufficiente sensu rigorosissimo sumpta, quia mens tantum hæc est: in ente illo cui hæc vis ascribitur, nihil præter eam ad existentiam morum intelligendam requiri. Cæterum mores existentes hic reciproce esse fumendas manifestum est.

§. XV.

Modus agendi moralis.

Ex hucusque dictis perspectu facillimum est quid nomine *modi agendi moralis* venire soleat, siquidem ille est *talis modus agendi per quem motiva ad agendum suppeditantur.*

Omnino illum hujus termini significatum non nostrum facimus, quo modus agendi moralis est determinatio actionum legitimarum, secundum leges morales certo aliquo modo. Nostram definitionem esse usui loquendi conformem, exempla in vita communi obvia facile comprobant, quippe hoc sensu orationi attribuimus modum agendi moralem, si alterum ad agendum vel omittendum movet. Suppeditatio motivorum nihil aliud est quam major gradus possibilitatis hypotheticæ bona & mala cum actionibus connexa clare cognoscendi, huc si accesserit ipsa cognitio conceptus eorum in mente oriuntur.

§. XVI.

Effectus moralis.

Denique adhuc explicandum est quid sit *effectus moralis* scilicet id: *quod existentia rationem sufficientem habet in libertate a vi morali determinata.*

Veritas hujus definitionis evinci potest, tum ex prioribus definitionibus tum ex usu loquendi. Secundum quem e. g. actualem determinationem animi per orationem persuasoriam dicimus effectum moralem. Alium etiam sensum posse assumi concedimus, per effectum moralem omne id intelligendo, quod rationem sufficientem habet in libertate, sed nostrum

nostrum assumimus per institutum nostrum. Requisivimus determinationem libertatis per vim moralem secundum (§. 14.) sumtam, quia usui loquendi convenit dicere, has vel illas actiones fuisse effectus, hujus vel illius orationis, morales cui tamen non nisi vis moralis (§. 14.) explicata convenit.

§. XVII.

Explicatis jam potioribus notionibus ad rem nostram facientibus, accingimus nos ad *alteram* tractationis nostrae *sectionem*, ostensuri: *Theologos nostros*, de civitate sacra maxime meritos, *his*, quos explicavimus, *ver-*
minis in proponendis doctrina celestis capitibus haud raro *fuisse usos.*

Hanc quam ingredimur viam notionis theologicae erudendae, nulli alii postponendam esse arbitramur, partim quia explicatio nostra sic plurimum proderit ad utilissima scripta theologica, acroamaticè consignata, distinctius intelligenda; partim quia nostra sententia hac ratione nunquam orthodoxorum theologorum sententiis refragabitur. Quatruplex praecipue se nobis offert horum terminorum a Theologis usus probatio, ut ostendamus 1) nostros theologos in argumento de verbi divini efficacia, hos adhibuisse terminos, iisdemque 2) usos fuisse in explicanda sacramentorum virtute; 3) itemque in capitibus de unione Christi cum fidelibus mystica; nec non 4) in materia, de Adami primi nostri parentis ad nos relatione. Ita vero circa hanc materiam occupati erimus ut primum testimonia ipsa bona fide adducamus, & deinde sensum eorum regulis hermenevticis conformiter eruamus.

§. XVIII.

Theologi nostri in explicanda *verbi divini efficacia*, *usus voca-*
vel terminum ipsum *naturalis* adhibent, vel terminos *syn-*
nymicos. *buli naturalis de Scr. S.*

JOH. ANDR. QUENSTEDT, accuratissimus Theologus, in *Systemate Theol.* P. I. p. 169. ita in thesi suam sententiam proponit: *habet verbum Dei, e. ipsius Dei ordinatione & voluntate, etiam ante & extra usum legitimum, intrinsecam, divinam & sufficientem ad omnes homines vim & efficaciam ad spirituales & divinos effectus, immediate vere ac proprie producendos.* Quam suam sententiam porro ita explicat n. IV. *Verbum Dei agit etiam vero, reali, divino & ineffabili influxu potentia sua gratiosa &c.* Quibus n. V. addit: *disting. inter vim & efficaciam naturam & intrinsecam sive ipsi verbo intime inhaerentem &c.* Priori modo verbum Dei est *efficax* h. e. sive verbum Dei legatur sive non legatur, sive audiarur & fide suscipiatur sive non, ista tamen efficacia effectuum spiritualium ipsi semper intrinsece inhaeret ex ordinatione & communicatione divina nec demum aduenit in ipso usu. *Verbum enim Dei qua tale ne fingi quidem potest sine divina virtute & gratiosa spiritus S. operatione quia a verbo Dei inseparabilis est.* Et n. VI. expressis verbis asseverat: *Efficacia illa verbo divino est ordinaria, propria & naturalis per primam ejus institutionem ipsi a Deo indita.* Quod ulterius n. XII. egregie ita explicat: *Dist. inter efficaciam naturalem ratione inhaerentem & operationis.* *Naturalem verbo Dei efficaciam esse dicimus, quod naturaliter illi comperat & de ejus essentia & natura fit, ita ut non possit verum Dei verbum esse nisi in se contineat istam divinam vere & virtutem convertendi &c. non tamen propterea agit aut operatur quomodo, seu naturaliter stricte loquendo &c. nisi in laxiori significato to physice agere sumatur pro eo, quod vere & proprie operatur, qui modus agendi non excludit modum hyperphysicum qui verbo Dei proprius est.* Quapropter supra pag. 56. Thef. VII. not. II. verbum Dei principum operationis vocaverat. **Consentit cum hoc, JO. ADAM SCHERZERUS**

ZERUS itidem Theologus *Augustinus*, cum in *systemate Theol.* pag. 32. §. XXX. ita dicit: *Quam efficaciam sc. verbum Dei intrinseca & indita vi quantum in se est in omnibus auditoribus præstat.* His JO. CONR. DANNHAUERUS calculum suum adjicit, quum in *Hodosophia* p. 94. ita sententiam suam proponit: *ira & scriptura sacra in debito suo usu constituta gaudet virtute promissionum &c.* quod ita ulterius explicat, sententiam CHEMNITII suam faciens: *sicut semen in se habet virtutem crescendi, fructum ferendi & sui simile procreandi &c. ita verbum Dei in se habet spiritualem & vivificam vim hominis regenerandi.* Aliam diversam quidem, sed non contrariam de vi verbi divini naturali sententiam profert, academiae nostræ decus D. JOACH. LANGE, quem non sine amoris & venerationis sensu nominare possumus, si in *Oeconom. sal. dogm.* p. 39. n. 4. ita loquitur: *affectio sacrae scripturae est efficacia eaque non solum naturalis quam scriptura, in quantum verbum est, cum quovis alio scripto communem habet sed etiam &c.*

§. XIX.

In more Theologorum nostrorum probatissimum esse positum, in explicandis capitibus, *de Verbi divini efficacia*, termino *moralis* aut explicite aut per synony. *Script. sacra.* *Ufus vocis* exemplis quibusdam illustrioribus probabimus.

Ita supra laudatus QUENSTEDT in *system. Theolog. P. I. p. 170. n. IV.* sententiam suam profert: *Distingu. inter moralem suasionem* (quæ definiente EPISCOPIO, quam definitionem suam facit, nihil aliud est, quam motio quæ vim habet movendi voluntatem ut argumenta & rationes modo communi movere solent) & *veram ac proprie dictam efficaciam. Verbum Dei non agit solum per suasiones morales, proponendo nobis objectum amabile sed etiam &c.* Concedit ergo Verbum Dei licet non solum, tamen ita agere. Et quod in genere

nere de verbo divino hic affirmat, illud etiam in specie de lege sequentem in modum alleverat. P. IV. p. 8. Thef. XXX. *Forma legis moralis interna, consistit in vi directiva, & coactiva circa facienda & fugienda moralia, conscientiam ad obedientiam perfectissimam, aut nisi hæc præsteretur prævaricatorem ad penas exquisitissimas obligans.* Quod in Not. I. sub n. 2. ita porro explicat: *est coactiva & obligatoria i. e. habet vim immediate & absolute obligandi conscientiam &c.* Idemque pag. 35. Quæst. IV. ita quærit: *An unus e septem in una quoque septimana in orbem recurrens dies, ex tertii præcepti vi, quæ morale est, necessario sit divino cultui destinandus?* Concedit ergo, tertio præcepto convenire vim, quatenus morale est, hinc vim istam esse moralem. Idem etiam Venerand. D. LANGIUS in *Oeconom. sal.* p. 243. VIII. ita proponit: *Proprietas legis formalis, est in auctoritate dirigente & obligante, & nisi obedientia debita præberetur, damnante.* Quocum consentit DANHAUERUS in *Hodosophia* p. 472. E. *Lex est norma, ajens, obligatrix conscientia ad obedientiam aut penam, quæ obligatio non est violenta sed pædagogica, unde autem ista legis vis nisi a Deo?* Addimus testimonium HÜLSEMANNI in *Præl. in Form. Concerd.* Art. VIII. sect. I. part. 2. § 2. docentis: *si moraliter agere exponatur pro modo agendi per nudam representationem & significacionem ejus, quod Spiritus S. non per verbum tanquam causam subalternam & instrumentalem, sed tantum ad præsentiam & concomitantiam Verbi efficiat, tunc negamus instrumenta hæc (sc. verbum Dei) operari tantum moraliter.* Ergo concidit agere etiam moraliter.

§. XX.

Ufus vocis Theologos nostros orthodoxos, in explicanda *sa-*
naturalis de sacramentorum efficacia, termino naturali, vel ipso vel syno-
sacramentis. nymico, suas proponere sententias, sequentibus ostendemus exemplis.

Sæpius

Sæpius jam citatus QUENSTEDT *System. Theol.* P. I. p. 170. n. VI. affirmat: *Per verbum & sacramenta* (inquit D. HÜLSEMANNUS *Breviar.* c. XI. Th. IV. cujus sententiam adeo adoptat) *mediante ordinaria ipsorum efficacia, non elevata ad tempus, conferitur homini facultas credendi.* Quam efficaciam ordinariam, paulo ante, propriam & naturalem, per primam institutionem a Deo inditam, nominaverat. Paulo post vero n. VII. ita loquitur: *Dist. inter instrumenta mere naturalia, & media sua essentia supernaturalia, ab ipso Deo producta & instituta, qualia sunt Dei verbum, ut Dei verbum est, & sacramenta quatenus constant simul re terrena & celesti. Illa indigent novo motu, & elevatione nova, ad effectum novum ultra propriam suam & naturalem virtutem producendum; hæc vero a prima institutione & productione, sufficienti h. e. divina & summa vi ac efficacia prædita sunt, nec indigent nova & peculiari aliqua elevatione ultra efficaciam ordinariam.* Quæ repetit P. IV. p. 84. n. XVII. SCHERZERUS in *System.* p. 338. qui ita loquitur: *Materia terrestris sc. sacramentorum est (δ) physica causa i. e. realis & instrumentalis per virtutem supernaturaliter elevatam agens.* Quibus sub erroribus addit: MARCUS ANTONIUS de DOMINIS *definiri posse negat: an sacramenta physice vel moraliter gratiam efficiunt.* Qui vero *definiunt partim in excessu peccant, ut quidam pontificii sacramenta ratione materiae reverentæ pro causis physicis habentes: partim in defectu nimirum Calviniani qui pro nudis signis venditant.* Quibus omnibus suam sententiam, quod sacramenta sint causæ physicæ, stabilit. Quibus DANHAUERUS in *Hodosophia* ita subscribit: *Advertendum hic: Efficaciam hujus sacramenti esse veram ac realem sed organicam.* Ultimo loco jure meritoque adduci meretur GUSTAV. GEORG. ZELTNERUS in *Breviar. contro. cum Remonstrantibus,* qui
in

in *controversia* XXXVIII. ad *primam objectionem* p. 393. ita responder: *Quatenus per sacramenta Deus, tanquam organa efficacia & divina virtute instructa, fidem & cætera gratie dona, uti sibi placere in ipsa institutione declaravit, vel accendit vel corroborat, modus sane is agendi physicus est.*

§. XXI.

*Ufus vocis
moralis de
sacramentis.*

Non minus etiam per exempla ob oculos poni potest: Theologos nostros in eadem, quæ (§. præc.) *proposita est: materia, uti termino moralis vel explicite vel synonymice.*

Primo loco allegandus nobis erit supra dictus ZELTNERUS loco citato, ubi ita suam de hac re sententiam explicat: *Datur tertium, si quid determinandum est, ut sit tam physica quam moralis eorum sc. sacramentorum efficacia. Moralis quatenus secundum Dei institutionem tanquam fæderis signacula & conditiones, vera fide suscipiuntur & in usu constituuntur, atque ita Deum ad promissa implenda, & quam pollicitus est, conferendam gratiam Evangelicam movent. Quam vim moralem sacramentorum supra p. 383. in ipsa quæstione, vim significativam, sicut eorundem vim naturalem effectivam, nominaverat. Quocum consentit QUENSTEDT in System. Theol. P. IV. p. 76. Th. XV. Not. I. n. 2 sunt sc. sacramenta fidei nostræ signacula seu obsequationes, testimonia & quasi pignora divinæ erga nos gratiæ & benevolentia. Quod p. 82. in objectionum discussione n. III. n. 2. ita corroborat: sacramenta medii rationem obtinent gratiam oblatam & collatam obsequantis, & hoc respectu sunt sigilla & signacula divinæ erga vos gratiæ, fidei nobis confirmandæ causa divinitus instituta.*

§. XXII.

*Ufus vocum
naturalis &*

Eadem ratione, qua antea, indubiis in aprico poni potest exemplis, Theologos nostros, versantes in materia

teria

teria de nexu Christi cum fidelibus per unionem mysticam seu *moralis de*
 tentias suas, terminis naturalis & moralis, exprimere. *unione cum*
 Instar omnium esse poterit summe venerandus D. JOACH. *Christo.*

LANGE in *Oeconomia sal. dogm.* p. 453. *Forma Ecclesiae*, inquit, *strictius sic dicta consistit in unione & communione vere credentium cum Christo, capite suo, per fidem, nec non inter se in uno spiritu per caritatem. Quae ecclesia forma ex parte capituli in se continet regimen & influxum, eumque non solum morale, in merito Christi positum, sed etiam physicum seu potius hyperphysicum, per infusionem gratiae medicinalis, quam cum forensis gratiae donum iustificum conjunctum est: ex parte corporis vero & membrorum ea comprehendit, receptionem omnis gratiae & subjectionem. Addimus verba QUENSTEDII in System. Theol. P. IV. p. 511. not. II. n. 2. & 3. ita differentis: Ipse sc. Christus ut caput toti corpori praest, imperat & prospicit, omnes suorum necessitates novit attendit & curat, percipit suspiria, exaudit preces, sortes suorum pro suo beneplacito moderatur. More capituli communicat suo corpori Spiritum S. & vires vitales, vitam morum ac sensum spiritualem.*

§. XXIII.

Accedamus jam ad nexum primi Parentis Adami cum *Usus earum-*
 posteris tam physicum quam morale, quem ita a Theolo- *dem de nexu*
 gis nostris denominatum esse sequentibus probamus *Adami cum*
 testimonio. *posteris.*

Primo loco iterum nominati meretur Summe Venerandus D. LANGE *Oecon sal.* p. 120. sub litt. b. ita loquens: *quem admodum imago Dei non erat depositum naturale sed universale & hereditarium ad posteros traducendum, sic ejus privatio & e contrario mali omnis inde consecuti labes contracta a propeoplastis tanquam federalium capitum pari transmissa est ad omnes posteros.* Quibus in schol. I. addit: *Adamus considerandus*

randus hic est non tantum ut caput naturale, sed etiam ut federale; tamquam caput naturale ad posteros ipsam peccati labem per generationem transfudit; at ut caput federale & morale in istos transmissit reatum ipsa ejus impuratione sic locum inveniunt. Cui adjungimus QUENSTEDIUM in *system. Theol. P. II. p. 53. thes. XIX. not. Supponebant, inquit, Adam & Eva pro toto genere humano, quippe qui considerari debent ut principium naturale, seminale videlicet generis humani, ut principium morale repræsentativum quippe totius posteritatis & in natura & gratia.* Possemus jam ulterius usum horum terminorum in aliis Theologiæ dogmatibus ostendere, quorsum referri possent imaginem divinam homini fuisse naturalem, nisi finis nostri primarii memores, studio id prætereamus, siquidem non arbitramur in ullis aliis doctrinis Theologiæ morale & naturale sibi opponi, & a se invicem contradistingui, nisi adhuc in doctrina de attributis divinis quæ in naturalio & moralio distinguuntur, quæ distinctio quum sit frequentissima testimoniis non opus esse videtur.

§. XXIV.

Quid Theologi intelligent per naturale in doctrina de script. sac.

Adductis jam præcipuis de usu vocum *moralis & naturalis* in Theologia testimoniis, accingimus nos ad hermenevticam eorum inquisitionem ut genuinus ipsorum sensus pateat. Quod si igitur vel rigorosissime in effata nostratum §. XVIII. adducta inquiramus, deprehendemus tamen: naturale ipsis nihil aliud esse quam vim: quæ cum aliis simul sumis totam naturam verbi divini constituit, quæ ipsi a narivitate quasi vel a prima ejus institutione inest, & quæ ad effectus salutares se refert ut causa efficiens ad suum effectum, quæ propter naturam agere dicitur.

Primum quod hic demonstrandum est in eo consistit, ut

osten-

ostendamus, Theologos nostros per vim verbi divini naturalem intelligere: *vim quæ ipsi a primo ejus ortu competit, & cum aliis simul sumtis rotam ejusdem naturam constituit.* Sed superfluum judicamus, in hujus propositionis demonstratione diutius desudare, cum eadem viz non verbotenus in ipsis testimoniis (§. 18.) adductis contineatur. Cur enim vim istam verbi divini naturalem nostros vocarent, intrinsicam insitam etiam ante usum, ordinariam propriam per primam ejus institutionem ipsi a Deo inditam & naturaliter ei competentem, & talem quæ sit de ejus essentia & natura, nisi hanc cum voce conjungerent notionem. Quod ad alterum attinet, non difficilius ostendi poterit, ideo dici verbum divinum agere naturaliter, *quia se refert ad effectum suum ut causa efficiens ad effectum suum.* Tribuunt enim verbo divino vim, ad spirituales effectus immediate vere & proprie producendos. Jam cum producat quod ex possibili mutatur in existens, & immediate vere & proprie ab altero producat, quod rationem sufficientem existentiam in altero habet, sententia Theologorum est: verbum divinum in se continere rationem sufficientem effectuum spiritualium existentium, quod cum dicatur causa, & causa per actionem efficiens sit, verbum divinum ideo operatur naturaliter quia secundum sententiam Theologorum nostrorum ad effectus spirituales se refert ut causa efficiens. Quod præterea egregie inde confirmatur quod dicant verbum Dei agere etiam vero, reali & ineffabili influxu potentiam suam gratiosam.

§. XXV.

Si Theologi nostri verbo divino vim *moralem* attribuunt, sententia eorum hæc est: *ex verbo divino cognosci morale in posse motiva ad determinationem actionum legitimarum necessarium.* *Quid per doctrina de scrip. sacr. sario,*

sario, & verbum Dei hoc sensu agere moraliter, quia motiva suppedirando actiones determinat.

Hoc ita evidenter ex (§ 19) apparet ut vix probatione indigeat. Nostri enim Theologi vim moralem & modum agendi moralem, seu suasionem moralem, definiunt: per motionem, quæ vim habet movendi voluntatem ut argumenta & rationes modo communi movere solent; jam quum voluntas moveatur per motiva, & rationes argumentaque moveant per repræsentationem motivorum, nihil aliud dicunt quam verbum Dei determinare actiones repræsentando motiva, seu bona & mala cum actionibus conjuncta. Et quum in specie legi tribuatur vis dirigens & obligans, obligatio vero in repræsentatione & conjunctione motivorum consistat, inde etiam veritas asserti patet.

§. XXVI.

Quid per naturale in sacramentis. Theologis nostris vis *naturalis* & modus agendi *naturalis* seu *physicus*, quæ *sacramentis* tribuunt, nihil aliud est, quam *vis*, quæ *sacramentis a primo ortu convenit*, & quæ cum aliis simul sumtis totam eorum naturam constituit, & talis modus agendi qualis deprehenditur in causa efficiente effectum producente.

Quum enim per (§ 20.) nostri Theologi affirmant, per verbum & sacramenta mediante ordinaria ipsorum efficacia conferri homini facultatem credendi, inde sequitur sententiam eorum eo redire: verbum & sacramenta eadem vi similiter agente esse instructa, jam quum (§ 24.) in aprico posuerimus, vim verbi divini naturalem talem esse, quæ ad naturam ipsius ut pars constitutiva pertineat, nec non modum agendi naturalem verbi divini nullum alium esse, quam quem in causa efficiente deprehendimus; nulli dubitamus affirmare, in eo etiam hic consistere mentem Theologorum nostrorum.

strorum. Siquidem vim sacramentorum naturalem, ita comparatam esse affirmant, ut sit ordinaria nec nova indigeat & peculiari elevatione, & quidem quæ sacramentis a prima institutione conveniat. Et modum agendi sacramentorum ideo vocant *physicum*, quia Deus per sacramenta, tamquam organa efficacia & divina virtute instructa, fidem & cætera dona gratiæ accendit, jam cum fides accendatur si produci- tur, per vim sacramentorum fides produciitur, hinc in sacra- mentis eorumque vi agente est ratio sufficiens fidei existen- tis, ergo manifestum est Theologos nostros sacramentis ad- scribere modum agendi, qualem in causis efficientibus de- prehendimus.

§. XXVII.

Theologorum nostrorum *sacramentis vim moralem*, *Quid per* & modum agendi *moralem* adscribentium, sententia hæc *morale in* est: *ex sacramentis moriva ad agendum desumi posse, & mo-* *sacramentis.* *tiva suggerendo actionem determinare.*

Hoc ex eo manifestum est: quia sec. (§. 21.) affirmant sa- cramenta Deum movere ad promissa servanda, quæ motio cum fieri nequeat nisi per repræsentationes motivorum, as- ferti veritas exinde patet. Liquet etiam exinde, quia sacra- menta *signa* vocare ipsis placuit, & *fidei obfignationes*. Quum enim fides obfignetur 1) si rationes suppeditantur, bonum quod sperat certum reddentes 2) si rationes suppeditantur, inclinationem versus bonum speratum superponderantem producentes, posterius vero non nisi per motivorum suppe- ditationem fieri possit, exinde patet: illos, qui sacramenta signa vocant, iisdem tribuere talem modum agendi, qua- lem per motivorum suggestionem explicavimus.

§. XXVIII.

Nexum Christi cum fidelibus in *unione mystica* per *Quid per* *natu- naturals &*

*morale in u-
mone cum
Christo.*

naturalem nexum & *moralem* explicantes Theologi, idem dicunt ac si dixissent: *Christum in unione mystico se referre ad fideles ut causa efficiens ad effectum, & motiva suggerens ad actionum determinationem.*

Hoc ita manifeste ex testimoniis (§. 22.) allatis consequitur ut nihil supra. Quid enim aliud his significari poterit verbis: *Christus instruit in fideles physice, per infusionem gratia medicinalis, cui ex parte fidelium responder receptio?* infusio enim gratia medicinalis aliter fieri nequit, quam per operationes ad gratiam specialem pertinentes in fideles, & productionem correspondentium mutationum status fidelium; communicatio virium, vitæ, motus, ac sensus spiritualis, sane alia fieri nequit ratione, quam qua Christus ut causa efficiens in fidelibus mutationes & effectus salutare producit. Quod si vero dicitur Christum etiam moraliter connecti cum fidelibus & hic nexus moralis ita explicatur, *ut involvat ex parte Christi regimen & ex parte fidelium subjectionem*, idem est ac si diceretur: nexus Christi cum fidelibus talis est qualis inter imperantem intercedit, ejusque subiectos, qui quum consistere nequeat nisi in determinatione actionum per motiva, asserti veritas exinde elucescit. Si vero apponitur: *in merito Christi possum*, id nostram sententiam non tollit sed potius confirmat, siquidem in nexu hoc morali Christus etiam ita respectu meriti sui se refert ad fideles, ut idem sit motivum, quo Deus movetur, ad fidelium felicitatem omni ratione provehendam.

§. XXIX.

*Quid per
naturale &
morale in ne-
xu Adami
cum posteris.*

Eadem evidentiâ ab oculos poni potest Theologos nexum Adami cum posteris naturalem & moralem denominantes, nihil aliud dixisse quam: nexum hunc ita esse comparatum, *ut in posteris aliquid deprehendatur ad quod*
Ada.

Adamus se referat ut causa efficiens; & aliquid ad quod se referat ut motivum.

Prius, quam evidentissime, ex assertis Theologorum fluit, si enim Adamum nominant caput naturale & principium seminale, a quo descendimus naturali generatione, quid aliud dicere volunt, quam Adamum se ad nos referre ut causam efficientem. Posterius vero majori indiget probatione. Nostri affirmant: Adamum ideo nominari caput morale, quia in posteros transmittit reatum peccati sui, una cum imputatione, jam quum reatus consistat in obligatione ad culpam & pœnam, obligatio vero sine motivis locum invenire non possit, Adamus continet motiva i. e. rationes nostræ obligationis ad culpam & pœnam peccati ab ipso commissi. Et Deus quum nobis peccatum Adami imputat, moveri debet ad hanc imputationem, movetur vero actionibus primi nostri parentis, hinc denuo manifestum est nexum Adami cum posteris ideo vocari moralem, quia ad posteros se refert ut motivum, & quia per ejus actiones, & motiva inde desumpta, actiones Dei erga homines determinantur. *Qui attributa Dei in naturalia & moralia distinguunt, per prioris generis seu physica ea intelligunt attributa quæ ad vim agendi infinitam in Deo pertinent; per moralia autem quæ actiones ipsas determinant, seu normas & motiva earundem exhibent.*

§. XXX.

Adductis jam & explicatis testimoniis Theologorum, quibus usum vocabulorum naturalis & moralis ad tertiam probavimus & secundum mentem nostratium explicavimus, accingimus nos ad tertiam tractationis nostræ sectionem, qua in eo toti erimus: ut *phrases connexas de hac materia occurrentes ulterius explicemus, dijudicemus & argumentis aliunde desumptis stabiliamus.*

§. XXXI.

*Vis verbi di-
vini com-
munis.*

§. XXXI.

Primum igitur, quod nobis occurrit est *vis verbi divini* quam in duas dispescere licet species. Unam vocabimus *communem* alteram *propriam*. Illa est *ea vis verbi divini* quam cum quolibet alio verbo etiam humano communem habet. Quæ iterum duplex est, altera *vis logico moralis* dicitur qua in facultates hominis superiores operatur; altera *rhetorica*, qua in facultates ejusdem inferiores operatur. Hanc vim verbo divino competere, comprobare videtur tum experientia, tum essentia & attributa verbi in genere, quæ verbo divino etiam convenire manifestum est.

Verbum divinum nominamus *revelationem Dei* propriorem terminis comprehensam, quæ in se continet rationem sufficientem mutationis hominis supernaturalis existentis. Jam quum verbum divinum vocetur verbum, & terminis comprehendatur seu significetur, ex eo manifestum est, competere eidem quædam quæ ex hoc ejus attributo resultant. Jam quum hoc omni alii verbo itidem conveniat, consequitur id, quod ex terminis earumque relatione ad conceptus significandos resultat, esse verbo divino cum alio quovis verbo commune. *Vis verbi divini*, de qua hic loquimur, *communis*, est quidem ita comparata ut omni alii verbo conveniat, non tamen negamus, eandem si verbo divino tribuitur, esse multo excellentiorem; si quidem Autor verbi divini omniscius & omni sapientissimus, intimorum pectoris humani penetratium optime gnarus, verbum suum fini suo attemperaturus tam in eligendis terminis, quam in eligendo modo, quo alter alterum excipiat se præstitit longe sapientissimum; unde non mirum, verbum divinum etiam respectu hujus vis omnibus reliquis longe esset anteposendum. Resultat hæc vis ex relatione terminorum ad conceptus significatos, & ex nexu veritatum
termi-

terminis significatarum, quapropter etiam a nonnullis *objectiva* vocari solet. Distribuimus *hanc vim* in duas præcipue species pro diversitate objecti. *Aut enim operatur in facultates superiores intellectum & voluntatem, & tunc vocatur logico moralis*, nomine desumpto a scientiis quarum altera *logica*, intellectus meliorationem intendit, altera *Ethica* seu *moralis* voluntatis. *Aut in facultates inferiores, imaginationem, sensum, appetitum & aversiones sensitivas, & tunc dicitur rhetorica* nomine desumpto a scientia quæ orationis sensitivæ perfectionem intendit, metonymice posita pro tota *Aestheticâ* quæ est scientia facultatum inferiorum earumque perfectionis. Per experientiam indubie constat verbum divinum hac ratione operari. Quam maxime iudicium præcipitarem nostrum, si repræsentationes indeque ortos conceptus divinitus revelatos, & ex mera lectione verbi divini enatos, convictionem de veritate alicujus propositionis revelatæ, indeque in voluntate ortas inclinationes, aversiones & motus in genere, quæ omnia in maxime profanis hominibus deprehendimus, alii quam huic vi verbi divini adscribereimus. Jam cum ab effectu ad causam valeat consequentia, his experientiis inducti jure verbo divino talem adscribimus vim & virtutem. Deinde a priori evinci potest, hanc vim verbo divino inesse. Cum enim verbum seu oratio fit series terminorum repræsentationes connexas significantium, lecta vel audita aut per motum aeris tremulum, aut per radios lucis reflexos motum in organis nostris sensoriis producit. Ergo anima eundem sentit ac percipit, & ex signis signata concludit, hinc per orationem producantur repræsentationes, & his productis voluntas intellectum sequens movetur, hinc in quolibet verbo continetur aliquid unde cognosci potest, cur mutatio aliqua in anima existat, i. e. vis & quidem logico moralis & rhe-

rhetorica hinc verbum divinum, quia est verbum, hac vi instructum esse nulli dubitamus. Quæ quum ita comparata sit, ut determinationes voluntatis liberæ exinde intelligi possint: hæc vis verbi divini etiam vocatur *moralis*. Cum quo consentit *Venerand. LANGIUS §. 18. citatus.*

§. XXXII.

Modus agendi hujus vis.

Cum jam evictum sit verbo divino talem inesse vim qualem (§. præc.) definivimus, quæri jam meretur *quæ ratione se exserere soleat.* Cum hæc vis verbi divini sit ipsi cum quovis alio scripto communis (§. 21.) non alia etiam quam vulgari operabitur ratione. *Operabitur ergo per solum usum nulla ratione vires hominis naturalis transcendente, quorsum referri debet, primum ipsa facultatum hominis naturalium iusta dispositio, deinde ipse usus in attentione vel lectione vel auditione una cum legitimo regularum hermeneuticarum usu passus.*

Potest etiam alia ratione ostendi vim hanc tantum se exserere vulgari ratione tollendo contrarium; si enim operetur ratione non vulgari, effectui dabit aliquid quod non habet rationem sufficientem in ipsa, hinc verbum divinum hanc vim non habebit cum quolibet alio scripto communem quod contra hypothesin. Omnia vero scripta humana operari solo usu debito per inductionem omnium exemplorum facile demonstrari potest. Pertinet ad hunc modum agendi, ut *verbum divinum* terminis sæcundissimis, multa bona & mala simul significet, iisque in mente eorundem representationes extensive clarissimas & vivas excitet, unde hic modus agendi *moralis* est. Retulimus vero huc primo, tamquam momentum antecedens, ipsas hominis facultates iusta, & minime communem transcendente, ratione dispositas tum in se consideratas tum in relatione ad reliquas, quippe
fine

sine quibus ne quidem actiones verbi & orationis in animam sunt possibiles, nisi magicas sine ulla ratione operandi rationes ipsi tribuere volueris. Non affirmamus operationes & effectus, hujus verbi divini virtutis, esse in omnibus hominibus æquales; sed sine contradictione assertorum nostrorum concedimus, pro gradu facultatum hominis differre etiam modum hujus vis agendi & inde enatos effectus. Si vero secundo loco huc retulimus attentionem, omnino non maximam intelligimus, sed potest sufficere attentio in minimo gradu, modo tunc expectes caveas illum operationis gradum, qui non nisi per majorem attentionis gradum possibilis est. Requiritur vero aliquis attentionis gradus, quia sine attentione representationes vivæ & extensive claræ sunt impossibiles. Quod ad usum regularum hermenevticarum, quem requisivimus, attinet, id non de scientia hermenevtica intellectum volumus, sed simul de naturali, si quæ datur, hermenevtica, modo observentur restrictiones antea ad attentionem requisitam observatæ.

§. XXXIII.

Verbum divinum, respectu hujus vis, in regenitos parvi. Effectus hujus ac irregenitos operari manifestum est. Producit verus vis. ro representationes rerum divinitus revelatarum claras, & interdum maxime distinctas & adequatas, certitudinem convictionemque de veritatibus natura incognitis, appetitusque & aversiones, ita ut voluntatem ad agendum vel omittendum determinent. Qui effectus tamen omnes ac singuli, quoad soli manent, ad salutem insufficientes sunt. Unde consequitur: tam posse interdum effectus ejusdem vis verbi divini haberi, pro effectibus virtutis ejusdem, deinde explicandæ. Quam posse eundem effectum in altero dependere a vi verbi divini hucusque descripta,

qui in altero per virtutem ejusdem deinde describendam effectui datur.

Ex (§. præc.) patet *verbum divinum* ejusque *vim hucusque consideratam* operari eo modo cujus irrogeniti sunt capaces, hinc patet verbum divinum agere in irrogenitos, siquidem hoc quotidiana loquitur experientia. Ita enim multi deprehenduntur irrogeniti, qui cognitione veritatum revelationum ex verbo divino hausta clara, distincta & certa, multos regenitos longe superant. Agere vero *verbum divinum vi sua hic descripta*, etiam in regenitos, exinde manifestum est, quia Deus per sapientiam suam nunquam id miraculis obtinere solet quod viribus naturalibus possibile est. Effectus quos recensuimus, verbum Dei vi sua logico morali pariter ac rhetorica posse producere, itidem experientia testatur, si enim negaretur, nullos ne fingere quidem liceret Christianos externe tales nec hyppocritas. Pertinent ad hos effectus: repræsentationes multi boni & mali simultaneæ claræ & vivæ; intuitus boni & mali seu voluptas & tædium; inclinatio & averfatio & ipsæ voluntatis liberæ determinationes, qui effectus *morales* dicuntur. Non negamus hos effectus requiri ad salutem hominis, sed tantum affirmamus eosdem quales manere insufficientes; nec negamus Spiritum sanctum in convertendo homine iisdem uti tanquam adminiculis & subsidiis. Quod ad *confectaria*, paragrapho annexa, attinet monendum est nos tantum loqui *de possibilitate*, quia actualitas eorundem in casu individuali dijudicatu est difficillima. Possibilitas *prioris* exinde patet: quia etiam in regenitis verbum divinum effectus hoc sensu naturales producit, quapropter facillimum est per confusionem id pro effectu supernaturali habendi, quod ad eundem minime referendum est. Quod ad *alterum* *confectarium* attinet, possibilitas ejusdem
unico

unico casu evinci poterit. Pone enim e. gr. distinctam re-
 præsentationem alicujus veritatis revelatæ, quæ naturaliter
 obtineri potest, per gradum facultatum naturalium determi-
 natum. Pone hunc gradum in altero esse, in eo ille conce-
 ptus distinctus naturaliter obrinetur. Pone eundem hunc gra-
 dum in altero per naturam ejus determinatam esse impossi-
 bilem, impossibile est ut illum gradum distinctionis obrineat,
 pone tamen esse eundem in eodem, omnino erit effectus ver-
 bi divini, sed ab altiori, quam hucusque descripta, ejusdem
 vi erit productus.

§. XXXIV.

Accedimus jam ad alteram *vis verbi divini speciem* *vis verbi di-*
 quam (§. 31.) *propriam* vocavimus, *quæ verbo divino tan-*
zum *convenit & naturalis* dicitur, in eo consistens, *ut ver-*
bum divinum in se contineat aliquid, unde sufficienter intelligi
potest, cur effectus supernaturales in homine existant, seu ra-
les effectus qui ex facultatibus hominis naturalibus, & verita-
ribus revelatis in se consideratis, sufficienter intelligi non pos-
sunt. Hanc vim quæ etiam *supernaturalis* vocatur, ver-
 bo divino convenire, tum *a posteriori* tum *a priori* con-
 stat evidentissime.

Cum verbum divinum vocetur divinum, nomine jam in-
 digitamus, eidem aliquid convenire quod nulli alii verbo
 competere potest, & hoc consistit in *vi* quam hic descripsi-
 mus. Vocatur *eadem* tum *propria*, quia verbum divinum
 eandem cum nullo alio scripto communem habet, tum *su-*
pernaturalis non eo respectu quo eandem *naturalem* nomi-
 namus. *Naturalis* enim est quatenus ad naturam verbi di-
 vini, in toto suo ambitu spectati, pertinet ut pars constituti-
 va. *Supernaturalis* vero eadem est, quatenus ex natura re-
 rum finitarum sufficienter intelligi non potest. Hanc vim

verbo divino inesse evincitur, tam *a posteriori*: tum ex *oraculis divinis*. ROM. I, 16. EBR. IV, 12. JER. XXIII, 22. 29. &c. obviis; tum *ex aliorum experientia* qua constat: verbum divinum in iisdem tales produxisse effectus, ubi ab effectu ad causam argumentari licet, quorsum referri potest ACT. II, 41. c. VIII, 35-37. Quam *a priori* sequentem in modum: *Verbum divinum* est revelatio in se continens id, unde sufficienter intelligi potest, cur mutatio hominis supernaturalis existat, cujus definitionis veritatem finis sacre scripturae satis comprobat. Jam quum id, ex quo alterum cognosci potest, sit ratio, & eam in se continens sit principium, verbum divinum in se continet principium mutationis supernaturalis existentis, hinc vim ad mutationem supernaturalem producendam sufficientem, id quod demonstrari debebat.

§. XXXV.

Modus agendi hujus vis. *Modus*, quo hæc vis verbi divini in hominem agere solet, *idem est quo causa efficiens suam producit effectum*; ut nimirum in *actione ejusdem in hominem, contineatur ratio sufficientis effectuum supernaturalium existentium*. Ad quod omnino *usus objecti personalis* legitimus requiritur, in eo positus, ut, licet *verbum divinum* in omnes homines, cuiusvis indolis & fortis, hac ratione operari possit, tamen non omnis hominis facultas & capacitas in facultatum ipsius naturalium, quam vis etiam minimo, usu positus, excludatur; nec omnis verbi divini usus penitus proferibatur, quorsum non sine ratione referimus: tum *orationem*, antecedentem, concomitantem & consequentem; tum *meditationem* quæ simul lectionem, & usum verbi divini in genere naturalem complectitur; tum *sententiam* tam activam, quam passivam.

Modum hunc operandi postulat, tum corruptio hominis summa,

summa, quæ ipsi ne levissimam quidem vim, in spiritualibus reliquam fecit, hinc nullo medio emendari potest, nisi quod vi agendi sufficiente præditum est, qua in hominem agit & effectus supernaturales producit; tum res ipsa, quippe omnis vis se ad effectum suum referre solet, ut causa efficiens ad suum effectum, quod ita evincimus: in cujuscunque actione continetur ratio sufficiens mutationis alicujus existentis illud est ipsius causa efficiens, jam in vi ejusque actione transeunte, continetur ratio sufficiens mutationis in altero existentis, ergo vis est causa efficiens ejusdem; quod facile ad *verbum divinum* applicaveris. Ex parte hominis omnino aliquis facultatum naturalium usus requiritur, quia fieri non potest, ut *verbum divinum* effectus supernaturales producere possit in hominē, omnem rationis intellectus & voluntatis usum, cujus tamen capax est, negligente. Minime autem gradum facultatum determinamus, modo usus earundem, qualiscunque demum fuerit, adfit; licet ultro largiamur, operationes verbi divini, qua *qualitatem & quantitatem*, differre, pro diversa qualitate & quantitate facultatum hominis & usus earundem. Quod ad ultimam sphi partem attinet, non opus esse ducimus eandem explicare, modo observetur: hunc usum verbi divini legitimum referri debere, aliqua ex parte, ad effectus verbi divini, & actus Spiritus Sancti sic dictos pædagogicos.

§. XXXVI.

Licet *hic modus* fit certo sensu *supernaturalis*, est tamen & potest vocari *naturalis*, partim quia *vis verbi divini naturalis* est; partim quia *modus hic ipse agendi naturalis* est, tum quia *se ex se ferre solet ut omnes vires agendi* (§. 35.) tum quia *in operatione sua in hominem leges mutationum facultatum ipsius observat, quoad fieri potest exactissime*, qui *modus*

Modus hic agendi est physico analogus.

modus agendi posterior physico analogus vocatur, & per sapientiam divinam, felicitatemque hominis requiritur.

Supernaturalis hic modus agendi vocari omni jure potest, quia vis ipsa verbi divini *supernaturalis* vocatur. *Physico analogus* vero dicitur ob (§. 12.) Observari vero in hoc modo operandi, *leges logico morales* nec non *aestheticas*, experientia loquitur quotidiana, quippe nullum adduci posse arbitramur exemplum, in quo effectus *supernaturales* in homine, legibus mutationum contrario modo *evenerint*, & potius summa cum ratione statuimus, nullum effectum *supernaturalem* per verbum divinum in homine produci, de quo non possimus rationem reddere ex legibus mutationum hominis. Quod etiam sapientia divina requirit, quippe qui autor tam legum mutationum, quam verbi divini sibi ipsi non potuit contradicere; in casu enim contrario ostendisset *leges mutationum a se non esse electas sapientissime.*

§. XXXVII.

Effectus hujus vis.

Secundum *hanc vim* hucusque consideratam *verbum divinum* agit in *convertendos & conversos*, si effectus ipsius in omni extensione considerantur. Quod si considerantur simul illae operationes hujus vis, quae ad gratiam Spiritus Sancti preparantem referuntur, omnino etiam agit in *irregeneratos*. Producit vero *hac vi*, tum *sales effectus supernaturales*, qui *sub certis conditionibus ex facultatibus hominis naturaliter consequi non possunt*, licet sub aliis ita evenire possent, & actu etiam interdum eveniant; tum *sales qui nulla ratione ex viribus hominis naturaliter consequi possunt.*

Verbum divinum *hac vi* sibi propria etiam agere in *irregeneratos*, ex experientia manifestum est, quippe constat in quibusdam hominibus conversionem, finem nunquam consecutam,

cuturam, mediante verbo divino incipi. Quodsi vero aliquis ejusmodi hominem vocare voluerit convertendum, saltem partialiter talem, cum eo feram contentionis non recipiamus, quia de verbis disputaremus. *Ad effectus supernaturales* duplicem retulimus speciem. Quod ad *primam* attinet, non eos intelligimus, qui ex facultatibus hominis, in statu integritatis constituti, naturaliter consequi potuissent, quia tunc alteram non potuissemus assumere speciem; sed eos tantum intelligimus, qui in uno homine naturaliter consequuntur, qui in altero supernaturaliter eveniunt, utroque in statu præsentis corrupto constituto, cujus possibilitatem (§. 33.) evicimus. Ad *posteriorem* speciem referri possunt & debent, tota regeneratio & abnegatio Christiana &c. Ex quibus omnibus attributa hujus vis verbo divino propriæ consequuntur. Ex (§. 35) enim manifestum est eandem esse *ordinatam*, seu certo ordini ab homine observando adstrictam. Ex præsentis § consequitur esse eandem *resistibilem*, quia alias non posset operari in irregenos, licet quidam effectus *irresistibiliter* eveniant. Esse vero *hanc vim verbo divino essentialem*, hinc necessario & semper in eodem præsentem, ex eo patet, quod hæc vis ad naturam verbi divini pertineat.

§. XXXVIII.

Ex veritatibus hucusque consideratis *questio* dijudicari poterit: *an verbum divinum sit tantum instrumentum, quo Deus in convertendo homine utitur? Si enim, usu loquendi magistro, per instrumentum id intelligatur, quod quidem potentiam aliquem effectum producendi in se continet, sed vi eundem actuandi prorsus destruitur, quam vim ab alio demum ente vi prædito accipere debet, negamus verbum divinum esse instrumentum, quia evicimus verbum divinum habere vim eidem in vitam, effectus superna-*

pernaturales producendi, licet a Deo ortam, dependentem ipsique inditam.

Quod nuper admodum ea res nonnullis in dubitationem venit, operæ pretium esse duximus ejusdem incidenter mentionem facere. Quod si aliquis per *instrumentum* intelligat id, quod quidem vi agendi præditum est, sed semper cum alio ente agente connexum est, seu si mavis, omnem causam intermediam & medium quodcunque, nos quidem faciles habebit, sed usum loquendi reclamantem. Lubentissime enim concedimus operationes Dei, & in specie Spiritus sancti, semper esse cum verbo divino, ejusque operationibus, indivulso nexu conjunctas. Qui vero ad concursum Dei generalem recurrunt cum verbis ludere videntur, cum quibus nobis nihil negotii erit.

§. XXXIX.

*Actio verbi
divini natu-
ralis depen-
det a morali
in adultis.*

Ex collatione veritatum hucusque consideratarum postunt jam *quædam alia* non minus huc facientes cognosci & dijudicari, quorsum *primo loco* referimus: *Operationem verbi divini naturalem in adultis dependere ab usu operationis moralis.*

Hoc ita evincimus: ut aliquid imputari cuidam possit, atque præmiis & pœnis excipi, necesse est ut ejusdem absentis vel præsentis ratio in ipsius actione contineatur: jam vero effectus verbi divini, naturaliter agentis, supernaturales vel præsentis vel absentes homini imputantur, debent igitur aut ipsi ab homine pendere & in ipsius actione fundari, quod per antecedentia & ipsam denominationem esse nequit; aut operationes quæ illorum effectuum rationem continent, cum aliis operationibus semper & perpetuo cohærere, quæ ab hominem actione seu usu verbi divini pendent. Possu-
mus per inductionem etiam præsentem propositionem de-
mon-

monstrare. Quia verbum divinum nulla ratione operari potest, nisi per usum vel per lectionem vel per auditionem, jam usus hic non potest existere, nisi homo se libere determinaverit ad verbum divinum vel audiendum vel legendum, nec verbo divino deinde legitime utetur, nisi per motiva ab eodem ipsi suggesta determinatus fuerit, ut se operationi ejus subiciat.

§. XL.

Licet modi operandi verbi divini sint longe diversissimi. Nexus homini, arctissime tamen inter se coherent & conjuncti sunt, ita ut vis naturalis & propria nunquam agat sine morali & sum agendi communi in adultis, atque vice versa.

Vim naturalem non agere sine morali, ex eo manifestum est, quia Deus miraculis id non actuare solet quod sine iisdem existere potest, jam multæ sunt hominis mutationes, quæ ad supernaturalem ejusdem mutationem requiruntur, quæ ab ipso homine, mediante usu vis verbi divini communis, produci possunt, hinc quando vis naturalis se exferit semper etiam agit communis. Vim vero moralem nunquam agere sine naturali; inde constat, quia Deus, omni occasione data, in hominem gratia sua propiori operari solet, hinc etiam hac occasione quam maxime commoda, si homo utitur vi verbi divini communi.

§. XLI.

Quod si igitur queratur, qua ratione mutatio hominis supernaturalis a verbo divino producatur, facilis erit ex præcedentibus responsio. Cum enim mutatio hominis supernaturalis, ea sit status ejusdem mutatio naturalis, quæ rationem producatur, sufficientem existentie non habet in homine, & qua in homine vis actionum legitimorum producitur; & verbum divinum producat mutationem supernaturalem, eadem complectitur omnes

omnes effectus supernaturales a verbo divino dependentes. Jam cum (§. 34. 38.) evictum sit: *effectus supernaturales a verbo divino* produci, tam *naturaliter* quam *moraliter*, inde sequitur: *mutationem supernaturalem esse effectum verbi divini, tam naturalem, quam moralem*, quod etiam ex (§. 40.) patet. Concedimus tamen, ad hanc vel illam partem *mutationis supernaturalis* producendam, primario *alterutrum agendi modum* præcipue requiri.

Necessario hic notandum est, nos sumere *mutationem supernaturalem* in omni extensione, ita ut complectatur *omnes hominis mutationes, quæ ad unionem cum Deo requiruntur*; quapropter eam etiam definivimus per *mutationem ævalem*. Producere vero *verbum divinum mutationem supernaturalem*, ex definitione ejusdem patet, secundum quam rationem sufficientem existentis mutationis supernaturalis in se continet. Cujus definitionis realitatem probamus tum ex fine ejusdem, tum ex oraculis divinis 1 TIM. III, 15. 16. JER. XXIII, 22. occurrentibus.

§. XLII.

Conversio an sit mutatio moralis. Hoc unicum adhuc peculiari consideratione dignum esse arbitramur, *an conversio sit & dici possit mutatio moralis*, quod pro diversa explicatione affirmari negarique poterit. Si enim sensus hic esse debet: *an conversio, seu mutatio supernaturalis voluntatis, sit actio hominis spontanea a libertate ejus determinata & pendens*, negamus questionem per (§. 41.) Porro si ita explicatur: *an conversio tantum dependeat, a vi verbi divini morali ejusque modo agendi moraliter*, iterum negatur ob (§. 40.) Quod si vero sensus hic esse debet: *an conversio ita sit comparata ut libere fiat, seu libertas hominis aliqua tantum ratione ad illam requiratur, nec non vis verbi divini morali in eandem influat,*

influat, concedimus quidem quaestionem, sed loquendi rationem incommodam esse ducimus, quia a potiori fieri debet denominatio.

Mutationem moralem diverso sumi posse sensu patet, nos praecipuos possibiles adduximus & de iisdem iudicavimus. Primo sensu nonnunquam sumi hunc terminum per usum loquendi patet. Conversionem vero non esse ejusmodi mutationem moralem is facile concedet, qui cogitaverit, hominem in conversionis actu tantum pati, hinc de eodem non potest dici, quod conversionem actuet; siquidem ne quidem ipsi in statu miseriarum praesenti, libertatis usus in spiritualibus competit. Altero sensu sumtam quaestionem itidem rejicimus, quia *actio verbi divini moralis* supponit in obiecto personali vires & libertatem, quas tantum determinat; hinc si conversio esset mutatio moralis homo eandem actuare posset. Si vero ideo vocari debet mutatio moralis; tum quia libertatis usus saltim antecedens in actibus paedagogicis & in abstinendo a morosa resistantia requiritur; tum quia verbum divinum in eadem actuanda etiam moraliter agit; tum quia homini imputatur; tum denique quia in viribus hominis activis producitur, tunc quidem concedi potest, sed tali uteremur termino, qui, quia minimam partem duntaxat exprimit, ad consequentias tædiosas inde concludendas, erit aptissimus, quare ab eo abstinere jubemur.

§. XLIII.

Antequam hunc campum veritatum egrediamur institui debet consideratio, de eo quod statuendum est de *vi verbi divini si effectus plenus non consequitur*, an tunc etiam verbum divinum dici debeat *medium efficax*, quod omnino affirmamus, quia *vis verbi divini* eidem est *essentia*, hinc omnibus in circumstantiis in eodem praesens

*An verbum
divinum sit
medium effi-
cax effectui
non conse-
quente.*

(S. 37.)

F 3

Potest

Potest hoc etiam ita demonstrari: Quum cuilibet rationi sufficienti, non rigorosissimo sensu sumtae, resisti possit, seu poni actio, qua non posita ratio sufficiens fuisset ratio sufficiens alicujus effectus existentis; potest effectus alicujus causae efficientis non poni, licet ponatur ejus ratio sufficiens; quae fuisset sufficiens non cogitata resistantia, ita tamen ut causa efficiens, maneat ejus effectus ratio sufficiens i. e. tantam in se continens rationem, quantam continuisset, si effectus positus fuisset; hinc *verbo divino resisti potest*, i. e. potest poni & tamen non poni *mutatio supernaturalis*, ita ut maneat ratio sufficiens mutationis supernaturalis ea quae, eadem posita, fuisset; jam quum *medium efficax* dicatur, id quod omnem rationem sufficientem finis continet, quam continere potest, *verbum Dei* etiam est *medium efficax* si effectus plenus non consequitur. Ad demonstrationem, in §. allatam, tantum observandum est, quod *vim* sumamus pro principio intrinseco sufficiente actionis existentis, hinc ubi *vis verbi divini* est, ibi etiam agit, hinc etiam hac ratione patet *verbum divinum* etiam si eidem resistitur esse *medium efficax*.

§. XLIV.

Vis sacramentorum naturalis.

Accedimus jam ad *sacramenta*, in quorum consideratione nobis primo loco occurrit *vis* quae ipsis competit *naturaliter* agens, seu physico analogia, quae in eo consistit; *ut in illis sit principium sufficiens existentis alicujus ad mutationem supernaturalem pertinentis*, seu *parvis ejusdem*. Hanc *vim sacramentis* convenire tum a posteriori tum a priori potest demonstrari.

Vim hanc *sacramentorum naturaliter agentem* legitime esse definitam comprobatur, tum definitio vis, tum sacramentorum. *Vis enim est principium intrinsecum sufficiens* hinc etiam *vis sacramentorum* tale esse debet. *Sacramentum vero*
nomi-

nominatus: *actionem externam a Deo mandatam, quæ signi-*
ficat & exhibet aliquam Dei gratiam, quæ in se continet ratio-
nem sufficientem existentis alicujus, ad mutationem superna-
turalem pertinentis; hinc vis sacramentorum in hoc tantum
differe potest ab omnibus reliquis. Quod vero restrinxe-
rimus hanc vim ad partem mutationis supernaturalis & non
potius ad eandem totam, ratio hæc est: quia illuminatio est
pars mutationis supernaturalis, quæ tamen strictius sumta in
adultis a nullo sacramento producitur immediate. Compre-
batur præterea hujus definitionis veritas ex (§. 26.). Poss-
emus hanc vim iterum in duas dispescere classes, quarum alte-
ra eam hucusque descriptam comprehendit; Altera vero
eam quæ rei terrestri in se considerata competit, secundum
quam, necessario aliquas mutationes in homine urente pro-
ducit, sed quia eadem non propius pertinet ad finem sacra-
mentorum, & terminus naturalis tunc non rō morali, sed
supernaturali opponitur, studio eam silentio præterimus.
Hanc vero vim quam definivimus in sacramentis deprehendi
comprobant: tum experientia, ubi nisi omnem fidem huma-
nam infringere velimus, tot deprehendimus de sensu sacra-
mentorum efficaciam testimonia, quot requiruntur ad aliquam
veritatem per aliorum hominum experientiam stabiliendam;
tum ipsa sacramentorum essentia, secundum quam in se conti-
nent rationem sufficientem alicujus ad mutationem superna-
turalem pertinentis, hinc in iis aliquid esse debet, unde suffi-
cienter intelligi potest, cur aliquid ad mutationem superna-
turalem pertinens existat, i. e. vis. Vocatur hæc vis natura-
lis, quia ad naturam sacramentorum tanquam pars constitu-
tiva pertinet, atque ad effectus supernaturales se habet ut effi-
ciens causa, ut proxime probabitur; supernaturalis vero au-
dit quatenus hæc vis immediate a Deo sacramentis est indita.

§. XLV.

*Modus agendi
hujus vis.*

Ratio qua hæc vis sacramentorum se exerere solet, nulla alia est, quam *is modus agendi, quo causa efficiens suum producit effectum*, ut nimirum in hominem agat per collectionem gratiæ divini illius quam significat sacramentum & exhibet, ita ut in actione hac contineatur ratio sufficiens cur aliquid, ad mutationem hominis supernaturalem pertinens, existat. Ad quod omnino *legitimus* hominis *usus* requiritur, in eo positus, ut signis externis præscripto divino convenienter utatur, & fide divinam amplectatur promissionem, ad quod sine dubio legitima facultatum naturalium dispositio necessãria est. Licet hic *modus agendi supernaturalis* merito vocetur, dici etiam potest hoc respectu *physico analogus* ob (§. 12.)

Modum agendi recte a nobis esse determinatum, eadem ratione evinci potest, qua (§. 35.) factum est; quod præterea (§. 26.) in aprico ponit. In facultatibus hominis ad operationem sacramentorum, a nobis requisitis, non determinavi-
mus gradum, quia minimus sufficere potest, uti exemplo infantum probari potest. *Fidem* ex parte hominis postulamus, non semper *explicitam*, seu distinctã cognitione suffultam; sed potest sufficere *implicita*, ex representationibus etiam in minimo gradu claris & sensationibus oriunda, qualis infantum est, licet in adultis illa non sufficiat. Aliquam vero, facultatum humanarum, legitimam dispositionem requiri, ex eo manifestum est, quia alias sacramenta, etiam in bruta agere possent, quod tamen absurdum. Hic *modus agendi* vocatur *supernaturalis*, quia *vis* ipsa ita vocari solet, (§. 44.) Observare vero hanc vim sacramentorum in operationibus suis leges mutationum animæ, eadem ratione demonstratur, qua (§. 36.) idem de verbo divino evictum est.

est. Concedimus præterea, pro gradu facultatum hominis, & legitima usus sacramentorum dispositione, differre etiam has *operationes sacramentorum*. Ex quibus omnibus consequitur: hanc *vim sacramentorum* esse, tum *ordinatam*, seu certo ordini adstrictam; tum *resistibilem*, quia ex parte hominis legitimus requiritur usus, quo cessante cessant etiam hæ operationes in eundem, licet quidam effectus *irresistibiliter* consequi possint; tum *essentialem* seu sacramentis in omnibus circumstantiis convenientem (§. 44)

§. XLVI.

Operantur *sacramenta*, respectu hujus *virtutis* ipsis *Effectus hu-*
competentis, tam in *regentos*, quam *irregentos*, modo u-^{ius vis.}
trique iisdem legitime utantur. Producent vero ceu
effectum naturalem, illam partem mutationis supernatu-
ralis, quæ in ipsis existentia rationem sufficientem
habet.

Nemo facile inficias ibit *sacramenta* in *regentos* agere *na-*
turaliter; quod vero ita agant in *irregentos*, ita probamus,
quia per *baptismum* homines regenerantur & in iisdem fides
accenditur, ergo regenerat eos qui nondum sunt *regenti*,
hinc *naturaliter* agit in *irregentos*. Ultro tamen concedi-
mus operationes in *regentos* differre aliquatenus, ab actione
in *irregentos*.

§. XLVII.

Quod ad *vim sacramentorum moralem* attinet, confi- *Vis sacra-*
stit illa in eo: *ut in sacramentis contineatur aliquid, unde sus-*
ficienter intelligi potest, eorum determinationes voluntatis libera *mentorum*
existent. Jam cum hæ existere nequeant, nisi per *moralis.*
motiva, vis sacramentorum moralis nihil aliud est; quam prin-
cipium intrinsicum, unde motiva cognosci possunt. Hanc
vim

vim sacramentis inesse comprobatur, tum (§. 27.) tum ipsa eorum natura & essentia.

Non potuimus hanc definitionem specialius determinare, quia *determinationes liberae*, quae in hac *vi* rationem existentiae sufficientem habent, esse possunt longe diversissimae. Inesse vero *sacramentis* hanc *vim* ita ex eorum natura evincimus: *Sacramenta* non solum exhibent, verum etiam significant gratiam divinam; jam gratia divina est aliquod bonum, hinc ex *sacramentorum* consideratione oriuntur representationes boni, hinc ex *sacramentis* cognosci possunt motiva, seu in ipsis est principium cognoscendi motivorum, ergo *vis moralis*.

§. XLVIII

Modus agendi moralis sacramentorum, in eo consistit: *ut signis externis, longe fecundissimis, multa bona simul significetur, & ejus representationes viva & extensive clara in animo excitentur.* Ad quod iusta animi, non quidem peculiaris & eminentior, dispositio requiritur; nec non consideratio sacramentorum, & ad excitatas representationes saepius repetita attentio. Unde consequitur hunc *modum agendi* pro diversitate ex parte hominis requisitorum quam longissime differre.

Sacramenta, signis externis fecundissimis, multum bonum significare ex inductione facile probari potest. Requiritur vero ad hunc *agendi modum*, facultatum hominis iustam dispositionem, exinde manifestum est, quia ex signis externis debent representationes bonorum colligi, quod cum sine ratiocinio sit impossibile, homo ratiocinari debet, hinc usu rationis praeditus esse, qui cum sine ceteris animi dotibus sit impossibilis, inde apparet, si *sacramenta* in hominem *moraliter agere debent*, ex parte hominis requiri legitimam facultatum ejus dispositionem. Non vero determinatus aliquis gradus facultatum, ad hanc *operandi rationem*, in genere necessarius est, nec maximus rationis usus requiritur, quia ad vivas & extensive claras representationes idem non requiritur, cum potius easdem multis modis impediatur. Non vero excludimus differentias, *hujus modi operandi*, pro diversitate ex parte

QUOD NATURALE ET MORALE EST. 51

parte hominis requisitorum, quia alias principio rationis sufficientis & sapientiae divinae, quae ramentum summa est, contraria statueremus.

§. XLIX.

Producunt sacramenta, per hanc vim moralem, tum re- *Effectus hu-*
präsentationes multi boni simultaneas vivas & extensive cla-
ras, hinc intuitum boni seu voluptatem & delectationem,
 quae per attentionem aucta affectus producit; tum ipsam vo-
 luntatis determinationem, tam ad bonum amplectendum,
 quam ad actiones ita determinandas, ut boni promissi capa-
 ces evadant. Unde apparet operari sacramenta moraliter tam
 in regenitos quam irregenitos, licet in posteriores non ita ut
 omnes effectus morales consequantur.

Cum sufficienter ratiatum non possit esse aliter comparatum,
 quam ratio eius sufficiens requirit, ex (§ 48.) manifestum est, cur hoc
 potius quam alios assumserimus effectus morales, unde etiam praesens
 paragraphus demonstrari potest. Inuitio boni oritur ex momento
 antecedenti, nam representatio boni viva, & extensive clara, ita ani-
 mum percellit, ut tandem bonum clarius cognoscat ejus signo. Af-
 fectus vero etiam oriri posse res ipsa loquitur, quia voluptas diutius
 continuata, eoque aucta, affectum producit, quorsum huc ceu exem-
 pla referri poterunt, gaudium, spes & si qui reliqui. Voluntatis de-
 terminatio ex prioribus momentis fuit, quum enim voluptas inter
 motiva sit referenda, motiva vero sint ratio sufficiens determinationis
 voluntatis, & posita ratione sufficiente ponatur sufficienter ratiata-
 tum, orta voluptate oritur voluntatis determinatio. Sacramenta hac
 ratione in regenitos agere nemo negabit, cui sacramentorum natura
 perspecta est. In irregenitos vero etiam agere ex (§ 51.) patet, siqui-
 dem momenta, ad hanc operationem sacramentorum moralem ex parte
 hominis requisita, ita sunt comparata, ut etiam irregeniti seorum
 sint capaces. In iisdem vero non produci omnes effectus morales ex-
 inde sequitur, quia hi effectus non necessario se invicem excipiunt,
 prioribus enim, non continuata ad eandem attentione, evanescentibus,
 cessant reliqui alias inde oriundi.

§. L.

*Quomodo
sacramenta
extra usum
operentur.*

Consideravimus hucusque *modos*, quibus *vis sacramentorum* in genere considerata agere solet, jam quærendum erit, *qua præcipue ratione extra usum sacramenta operantur*. Supponimus, experientia ita jubente, *sacramenta etiam extra usum operari*, licet signa & elementa externa, seu terrestria, extra usum non sint sacramenta: jam cum hoc in casu agere nequeant *naturaliter*, ob (§. 48.) inde sequitur, *extra usum tantum agere moraliter*.

Ad experientiam provocavimus, ad demonstrandam *sacramentorum operationem* etiam extra usum, & non sine ratione. Constat enim per eandem, posse in hominibus *sacramenta* repræsentantibus sibi, per solam hanc repræsentationem, vehementissimum excitari appetitum, gratiæ per *sacramenta* exhibendæ, mediante eorum usu, compotes fieri. Nec non quotidiana loquitur experientia, post usum e. g. *sacra cœnæ*, per solam ejusdem repræsentationem, intensissimum posse excitari gaudium, ob bonum per usum ejusdem acceptum. Per *usum sacramentorum* intelligimus hic: actualem signorum exteriorum usum, posset enim per usum quilibet etiam in nuda repræsentatione consistens intelligi, & inde nostro asserto contrarium assumi. Casus vero in quo sacramenta extra usum operari possunt duplex esse potest. *Prior* ante, *posterior* post usum; in utroque affirmamus *sacramenta* agere posse *moraliter*, quod per inductionem facile probari potest. Quibus addi potest tertius, ut aliquis usui sacramentorum ab aliis instituto præsens intersit.

§. LI.

Nexus horum modorum agendi.

Quod ad *nexus horum modorum agendi* attinet, eundem ita stabilimus, ut statuamus 1) *Vim sacramentorum naturalem, posse agere in hominem usus rationis nondum competentem, sine vi morali*, quippe quæ in infantibus impossibilis est. 2) *In adultis & ratione usentibus, vim naturalem & modum agendi naturalem dependere a morali, &* 3) *moralementem agendi modum in adultis posse sine naturali locum invenire.*

Primum

Primum quod ad *nexum bonorum agendi modorum* retulimus, ita est comparatum, ut tanquam lemma ex Theologia dogmatica assumamus, sacramenta, quo tamen tantum *baptismum*, neququam vero *sacramentum cenam* relatum esse volumus, in infantes agere. Quo supposito statuimus: *vim sacramentorum moralem* non posse in eisdem operari, quia per (§. 48.) ad hanc vim requiritur attentio, & rationis usus cuius tamen infantes non sunt capaces. Hinc nihil remanet quam ut *sacramenta vi naturali* in infantes agant, quia iidem omnium partium, ex parte hominis ad hanc vim requisitarum, sunt capaces, cum signis externis legitime uti possint, nec non fides in eosdem cadat. Hinc *vis sacramentorum naturalis* se exserere potest sine *vi morali*. Quod ad alterum momentum attinet, illud inde efficitur, quia felicitas hominis requirit ut libertati ejus omnes ejus mutationes saltim ex parte subsint, quapropter *vis sacramentorum naturalis*, quippe quæ nulla ratione libertati hominis immediate subest, in adultis dependet a *moralis* quæ multis rationibus a libertate hominis dependet. Quod etiam ita evinci potest, quia *vis naturalis* per resistantiam impediri potest, hinc si se exserere debet, homo non resistat morose necesse est, moveretur vero homo ad non resistendum morose per *vim moralem*. Ergo *vis moralis* in adultis ita est comparata ut *naturalis* ab ipsa dependeat. Tertium momentum ex (§. 50.) prono profluit alveo.

§. LII.

Ultimo loco adhuc inquirendum est, quomodo *vis sacra-* *sacramentorum se habeat in casu resistantiæ*, si effectus eorum *mentorum* in homine non consequuntur. Ubi eadem ratione, qua (§. 43.) *in casu resistantiæ* *media* *efficacia*, & vi ipsorum nihil detrahi, licet ipsi effectus locum non habeant.

Assumitur hic ex præcedenti consideratione *vim sacramentorum esse resistibilem*, (§. 45.) eandem esse sacramentis *essentialem* (§. 45.) nec non esse eandem *id quod rationem sufficientem continet alicujus effectus* (§. 44.) quibus omnibus simul sumtis demonstrationes (§. 43.) assumptæ, huc etiam transferri possunt mutatis mutandis. Consequitur ex hoc *spho*: Irreginitos non esse absolute arcendos ab usu *sacramen-*

cramentorum, cum enim *vis sacramentorum* se semper, etiam si resistitur, exserere soleat, quidam effectus etiam in *irregentos* consequuntur, jam cum nemo prævidere possit, an non hi effectus ita augeantur, ut plenus inde enascatur effectus, manifestum esse arbitramur impiis etiam qua talibus usum sacramentorum non esse absolute prohibendum.

§. LIII.

Media salutis plus producunt quam homo sibi conscius est. Antequam ulterius progrediamur observandum nobis erit ad totam præcedentem tractationem, *media salutis in homine plures posse producere effectus, quam quorum sibi ipse conscius est*, quod ex inductione facile ostendi potest.

Media salutis vocamus ea: que cum vi *supernaturali conjuncta, in se continent rationem sufficientem existentis mutationis supernaturalis*, ad quæ cum referri debeant verbum divinum (§. 31.) & sacramenta (§. 44.) de utroque seorsim ostendendum est id quod in §. affirmavimus. Quod ad verbum divinum attinet, idem hac ratione probatur, quia verbum divinum per vim naturalem, tanquam causa efficiens, producit mutationem supernaturalem, jam mutatio supernaturalis est mutatio hominis totalis, quæ consistit ex infinitis partibus, ut ita loquamur, simplicibus, jam nequidem homo in statu naturali omnium ad statum suum pertinentium variorum conscius est, nedum in mutatione supernaturali. Ad sacramenta quod attinet partim eadem ratione demonstrari potest, partim a posteriori, quia *baptismus in infantibus* regenerationem producit, cujus tamen sibi non sunt consci.

§. LIV.

Naturale in unione cum Christo. Quod ad *unionem Christi cum fidelibus mysticam* attinet, in illa *naturale* est, ut in ea multa ad hominem pertinentia cum Christo connectantur, tanquam effectus cum sua causa efficiente, quapropter Christo etiam *influxus* in fideles *physicus* adscribitur, qui in eo consistit: ut in *actione Christi in fideles immediata, contrineatur ratio sufficientem existentium mutationum in homine*; quæ ad mutationem supernaturalem pertinentes

posse & esse hanc unionem *moralem reciprocam*, seu Christum interdum etiam actiones suas determinare, motivis ex fidelium conditione desumptis, exinde patet, quia Christus in omnes fideles non eadem prorsus ratione agere potest, nec in eundem fidelem eadem semper ratione hinc sequitur Christum etiam motivis ex conditione secum junctorum desumptis in actionibus suis determinari, licet ultro concedamus relationem hanc, si Christus spectatur ut *caput morale*, longe lateque differre ab ea, qua fideles spectantur ut *motivis determinantes* actiones Christi. Ex dictis etiam elucet, ipsam unionem mysticam non commode *moralem* vocari, licet ejus pars sit *moralis*.

§. LVI.

Nexus Adami cum posteris naturalis.

Accedimus jam ad *nexum Adami cum posteris*, qui ideo *naturalis* vocatur, quia prior ad posteriores referri debet, ut *causa efficiens ad suum effectum*, unde etiam Adam *caput* vocatur *naturale*, quia omnes ejus posterii ab eo dependent, ut effectus a sua causa efficiente unde ceu *effectus naturales* oritur, communicatio naturæ humanæ una cum peccati labe, quam sibi ipsi rebellionem contra Deum contraxerat longe miserrima. *Nexus* ipse posterorum cum Adamo, ut *capite naturali*, in eo consistit: ut in actione Adami contineatur ratio sufficiens, cur *effectus naturales* modo recensiti in posteris suis existant.

Iterum in unum congeessimus quod ad hoc momensum pertinet, quia difficultatibus fere nullis obnoxium est. Consentiant cum nobis Theologi quod ex (§. 19) patet. Constitutus vero est Adam in *capite naturale*, quia pro certo habemus in præsentem rerum nexu aliter fieri non potuisse, siquidem sapientiæ divinæ erat quam convenientissimum, totum humanum genus arctissime inter se connectere, quod melius fieri non potuit, quam si omnes ac singuli ab uno patre descenderent, act. XVII, 26. Nos jam minime implicabimus difficultatibus, circa propagationem peccati movendis, hoc unicum pro certo assumere possumus, a primis initiis nobis peccatum inherere, & parentem nostrum communem, meliorem naturam propagare non potuisse,

QUOD NATURALE ET MORALE EST. 57

potuisse, quam ipse habebat i. e. peccato contaminatam. Quod ad modum possibilitatis hujus propagationis plene explicandum attinet, hoc aliis relinquemus qui plus vident quam nos jam videre possumus.

§. LVII.

Non vero *Adam* tantum, cum posteris connexus est, *Nexus Ada-*
ut caput naturale, sed etiam ut *federale* seu *morale*. Qui *mi cum pe-*
nexus moralis in eo consistit: ut in posteris aliquid sit ad *steris mora-*
 quod *Adam* se referat ut motivum ad id quod inde pendet. *lis.*
 Unde ceu *effectus moralis* consequuta est imputatio peccati
 adamitici omnibus posteris facta.

Assumimus hic *Adamum* fuisse *caput morale*, a Deo constitutum, quippe cui, tanquam tali a quo tota felicitas nostra dependet, licitum erat, pro sua sapientia & bonitate hoc facere, quem etiam credere fas est elegisse hominem omnium optimum, rebus suis melius omnibus reliquis fungentem. Distinctius tamen explicanda erit *ratio* hujus *nexus moralis*, quod hunc in modum faciemus. *Adamus* necessario per (§. 56.) fuit humani generis totius *caput naturale*, quapropter peccatum non potuit non ex ipso in omnes transire homines. Deus igitur ab aeterno restaurandæ humani generis felicitati operam navans enixissimam, non melius ad id præstandum & sapientiæ suæ conformius excogitare potuit medium, quam *imputationem meriti alieni* seu Christi, ut vero justitia aliena nobis imputari posset, requirebatur ut alterius *iniquitas & injustitia nobis prius imputentur*, quia alias in actionibus divinis non omnimoda futura fuisset convenientia, jam hoc aliter fieri non potuit quam constituendo *Adamum caput morale*, unde sequitur *nexum* hunc *moralem* continere aliquid boni cuius representatio Deum movit ad nobis peccatum *Adami* imputandum, & *Adamum* aliquid continere quod Deum movit ad ejusmodi de nobis sententiam ferendum qua peccatores esse judicamur, hinc in nobis est aliquid ad quod *Adamus* se refert ut motivum.

§. LVIII.

Explicatis jam & evictis *probrabus connexis* de hac ma. *Transitus*
 teria occurrentibus, transeamus jam ad *quartum*, idque *ultra ad quartam*
num, exercitacionis nostra caput, in quo finis noster erit, ut *actionem.*

H

ex

ex veritatibus hucusque consideratis abstrahamus *notiones* ejus, quod *naturale & morale* in Theologia denominare solemus, *universales*.

Eo tutius jam hac in re versari possumus, cum horum terminorum sensum jam eruimus in potioribus casibus specialibus. Notiones quas figemus ita erunt comparatae ut, iisdem pro veris acceptis, a priori demonstrari poterunt omnes, quas hucusque consideravimus, veritates, quod tamen in praesenti nemo a nobis exspectare poterit.

§. LIX.

Naturale.

Primum quod definiendum nobis erit est *naturale* in genere, quod ita explicamus, ut omne illud eo intelligamus, *quod ad nexum effectivum pertinet*.

Hanc definitionem esse legitime constructam ex inductione omnium exemplorum facillime demonstrari poterit. Quod si enim placuerit ea quae (§. 18. 20. 22. 23. 24. 26. 28. 29. 31. 37. 41. 46. 54. 56.) diximus in mentem revocare, apparebit, quicquid in Theologia *naturale* vocatur, in oppositione *moralis*, esse vel *causam efficientem*, vel *effectum*, vel *modum agendi*, quo *causa efficiens agit*, jam cum omnia haec momenta ad *nexum effectivum* referri debeant, inde patet *naturale* in genere definiiri posse per id: *quod ad nexum effectivum pertinet*, seu ad nexum causarum efficientium & effectuum. Hoc unicum tantum restat, ut extra dabitationis aleam ponamus, hanc definitionem non contradicere definitioni *naturalis* (§. 2.) allatae; quod hunc in modum praestamus, ostendendo omne illud quod quomodocunque ad *naturam* pertinet, pertinere eo ipso ad *nexum effectivum*. Omnis enim vis activa pertinet ad *nexum effectivum*, quia vis est principium sufficiens existentis mutationis, hinc quia causa efficiens est id, in cuius actione continetur ratio sufficiens existentiae alterius, omnis vis activa erit causa efficiens, hinc pertinet ad *nexum effectivum*. Jam *natura* est complexus omnium virum, ergo etiam *natura* pertinet ad *nexum effectivum*, ergo etiam omne illud quod quomodocunque ad *naturam* pertinet, pertinet eo ipso ad *nexum effectivum*. Quisque facile videbit, nos hac definitione ad *naturale* referre id quod alias *supernaturale* audire solet, quia etiam *supernaturale nexum effectivum* non egreditur.

§. LX.

§. LX.

*Vis naturalis est: qua ad nexum effectivum pertinet us Vis natura-
causa efficiens, seu in cujus actione continetur ratio sufficiens lis.
existentis alterius.*

Ex paragrapho præcedente veritas hujus definitionis satis elucescit, quæ tamen magis apparet comparatis (§ 35. 44.) unde constat, *vim naturalem verbi divini, & sacramentorum*, ita esse comparatam, ut in ejus actione contineatur ratio sufficiens, existentis mutationis supernaturalis, seu alicujus ad eandem pertinentis, quod si generaliiori notioni includitur nostra inde enascitur definitio. Hanc definitionem non tollere notionem (§. 6.) explicatam ex §. præcedente demonstrari potest. Referimus ad *vires naturales* etiam illos quæ *supernaturales* vocantur, quod itidem ex (§. præc.) patet. Sequitur hac in re *præsentantes Theologos*, quippe qui id quod ab aliis *supernaturale* vocari solent; *naturale* nominant. Potest etiam hæc loquendi ratio cum sententia Theologorum antiquissimorum conciliari, quippe quibus in more positum erat, DEUM ipsam *naturam naturantem* appellare, hinc omni jure eas vires, quæ ab ejus actione immediate dependent, quales sunt *supernaturales*, vocare possumus *naturales*.

§. LXI.

*Effectus naturalis est, qui ad nexum effectivum pertinet, Effectus natura-
ur effectus causa efficiens, seu tanquam id quod rationem ex-
stentia sufficientem habet in actione alterius.*

Veritas hujus definitionis evinci potest ex inductione omnium exemplorum. Ubi ex (§ 37. 46.) apparet id vocari *effectum naturalem verbi divini* quod in actione vis verbi divini *naturalis* rationem existentie sufficientem habet, idque esse *effectum naturalem sacramentorum* quod in actione vis eorum rationem sufficientem habet, hinc collato (§ 63.), unde certum est: *vim naturalem* pertinere ad *nexum effectivum* ut *causam efficientem*, abstrahi potest nostra generalis notio; eandem vero usui loquendi non refragari evinci potest ex (§. 59.) collato cum (§. 7.) Cum quibus omnibus etiam consentit (§. 54. & 56.) Referimus etiam huc illos *effectus* quos aliis magis placuit *supernaturales* vocare, ubi nos eadem justificamus ratione qua id (§. 59. & 60.) factum est. Abstinemus studio ab hac loquendi ratione, ne præter

præter necessitatem augeamus terminorum multitudinem, unde summa confusio, experientia id testante, ortum suum traxit.

§. LXII.

Modus agendi naturalis.

Modus agendi naturalis denique erit talis agendi modus, qualis in nexu effectivo invenitur, seu quo causa efficiens utitur in producendo suo effectu, qui in eo consistit: ut agar, in eo que contineatur vario sufficiens existentie alterius.

Potest hujus definitionis legitima conditio, eadem ratione qua præcedentium, in aprico poni. Quicumque enim operæ pretium esse duxerit ea conferendi quæ (§. 35. 45. 54. 56.) in medium protulimus, ibidemque rationibus stabilivimus, is ultro nobis concedet, nos hic regulas abstractionis observasse, quam fieri potest exactissime, hinc præsentem definitionem non solum legitime esse constructam, sed eandem etiam esse verissimam. Consentire vero hanc notionem cum ea quam (§. 38.) usu loquendi magistro assumimus, ex collatione (§. 59.) apparet, quum enim ea vis determinatio, qua in actione ejus contineatur ratio sufficiens existentis alterius, fiat legibus mutationum virium, ad hoc genus pertinentium, conformiter; quia lex virium naturalium consistit in eo, ut agant ita ut in eo contineatur ratio sufficiens existentis alterius, inde consensus hujus definitionis cum usu loquendi magis clucescit. Nec minus cum ratione ad hunc modum agendi naturalem, modum agendi supernaturalem referimus, partim ob easdem rationes ob quas in §§. præcedentibus supernaturale ad naturale retulimus, partim quia (§. 36.) adstructum ivimus vim verbi divini supernaturalem operari modo physico analogo, qui si conferatur cum (§. 12. & 8.) nova ratione urget, modum agendi supernaturalem referri ad modum agendi naturalem.

§. LXIII.

Morale.

Quod ad morale attinet id in genere ita definimus, ut eo omne illud intelligamus: quod ad nexum morivorum cum iis quæ in iisdem rationem sufficientem habent perzinet.

Hanc notionem illius quod morale in theologia vocare solemus, esse legitimam, ex inductione omnium casuum, in quibus voce moralis in Theologia in oppositione ad naturale uti solemus, demonstrari potest quam evidentissime. Quodsi enim quis conferre voluerit quæ (§. 25.)

QUOD NATURALE ET MORALE EST. 61

(§. 25. 27. 28. 29. 47. 49. 55. 57.) adduximus is facile perspiciet, quicquid in Theologia morale vocatur, esse vel principium motorum seu eadem suppeditans, vel id quod in suppeditatione motorum rationem sufficientem habet, vel modum quo motiva suppeditantur. Ex quibus omnibus consequitur; quum omnia hæc momenta pertineant ad nexum motorum cum iis que in iisdem rationem sufficientem habent, seu ut a nonnullis vocatur exigivum atque finalem, nos legitime nostram abstraxisse notionem, hinc eandem esse legitimam. Hanc vero definitionem non tollere eam (§. 13.) exhibitam, ibidemque per usum loquendi stabilitam, ita evincimus: mores a libertate dependent, jam cum libertas sit facultas sponte determinandi actiones ex motivis, mores a motivis dependent, hinc in iisdem rationem habent, jam omne id quod in motivis rationem habet pertinet ad nexum motorum cum iis que in iisdem rationem sufficientem habent, hinc etiam adhuc nexum pertinent mores; jam morale est omne illud quod ad mores pertinet. Ergo id quod ad mores pertinet, pertinet etiam ad hunc nexum; quem ut habeamus compendium sermonis, vocabimus nexum moralem; nihil aliud vero in præfenti sub eo intellectum volumus nisi quod in hoc spho explicavimus.

§. LXIV.

Vis moralis est id: quod ad nexum moralem pertinet, Vis moralis, tanquam principium, seu id ex quo cognosci possunt, quodque suggerit, motiva.

Veritatem & legitimam hujus definitionis conditionem probamus, tum ex (§ præc.) tum ex inductione notionum inferiorum unde hæc generalis abstracta est. Si enim in memoriam revocamus quæ (§. 47.) proposita sunt apparet inde hanc notionem esse legitimam. Consentire vero eandem cum usu loquendi ostendi potest tam ex (§. præc.), quam ex collatione (§. 14.) unde apparet: hanc notionem, cum ea ibidem suppeditata, mirifice consentire.

§. LXV.

Effectus moralis est id: quod ad nexum moralem pertinet, Effectus net, tanquam principiarum, seu id quod in motivis rationem sufficientem habet.

Hunc conceptum cum re ipsa consentire ex inductione omnium conce-

conceptuum inferiorum, in Theologia ad *effectus morales* pertinentium, ostendi potest. Quodsi enim placuerit eorum recordari, quæ (§. 49. 55. 57.) rationibus suffulta in medium protulimus, extra dubitationem positum erit, nos hanc notionem tantum per abstractionem formasse, hinc esse legitimam. Quod etiam ex (§. 63.) evidentissime ostendi potest. Consentire vero eandem cum notione usui loquendi conformiter confecta (§. 16.) ita ostenditur: quicquid rationem existentia sufficientem habet in libertate a *vi morali* determinata, est *effectus moralis* (§. 16.) jam libertas a *vi morali* determinata, determinatur per *motiva* (§. 14.) Ergo rationem habet sufficientem in motivis, hinc *effectus moralis* est id quod in *motivis* rationem sufficientem habet.

§. LXVI.

Modus agendi moralis.

Modus agendi denique *moralis* est, talis *modus agendi* qualis in *nexu morali* deprehenditur, seu, quod idem est, quo *motiva* ad *agendum* suppeditantur.

Potest hujus definitionis veritas eadem, qua in §§. præcedentibus factum est, ratione demonstrari. Si enim hic eorum recordamur quæ (§. 48 55. 57.) proposuimus, ex collatione (§. 63.) sine controversia, veritas hujus notionis in oculos incurrit. Eo minus vero dubitandum est eandem usui loquendi esse conformem, quo magis verbotenus cum notione (§. 15.) explicata convenit.

§. LXVII.

Differentia re naturalis & moralis.

Quodsi igitur quærat, quænam *differentia inter naturæ naturalis* valeat *inveccdar* & *moralis*, respondendum erit, eam esse eandem, qua *nexus rerum effectivus* a *finali* differet.

Potest hoc assertum demonstrari, ostendendo: *naturale* pertinere ad *nexum effectivum*, quod evidentissime ex (§. 62.) elucescit, & *moralis* ad *nexum finalem*, quod ita probari potest: *nexus finalis* est *nexus finium* & *mediorum*, jam si *media* finem obtinent consistit in eodem eorundem perfectio, omnis perfectio est bonum, ergo ex consideratione *nexus finalis* oriuntur repræsentationes boni, & per oppositorum oppositam rationem, simul repræsentationis mali i.e. *motiva*, ergo ex *nexu finali* desumi possunt *motiva*; jam liquet *nexum morale* non posse alia ratione esse legitimum, nisi cum *nexu finali* consentiat, quia *motiva* finibus rerum contradicentia sunt illegitima, ex quibus omnibus

QUOD NATURALE ET MORALE EST. 63

bus patet: *nexum morale* involvi *nexui finali*, hinc pertinere ad eundem. Ergo *naturale & morale* eadem ratione differunt qua *nexus mundi effectivus & finalis* differunt. Possent ex hoc spho veritates deduci cognitu utilissima, sed finem meditationibus nostris imponimus, DEO T. O. M. summas habentes agentesque gratias, pro concessis viribus, optantes ut Clementissimum Numen hos nostros qualescunque labores, in nominis sui gloriam, ejusque illustrationem, cedere jubeat.

F I N I S.

RESPONDENTI

AESTVMATISSIMO

SAL. PLVR. DIC.

P R A E S E S.

Non concedam vt, quod aliis in arenam academicam a me deductis praestiti, gratulationis publicae officium in TE amicissime MEIERE, iam desideretur. Ita enim me observasti complures annos, ita mihi approbati ingenium excellens, mentem bene animatam & virium contentionem, ita mihi singulas muneris publici partes obeunti assiduus comes adhaesisti vitra Iustrum, siue doctrinas sanctiores docerem, siue officiorum praecipua inculcarem, siue controuersias sacras explicarem, siue viam ad sermones solemnnes panderem, siue antiquitates & vicissitudines ciuitatis christianae enarrarem, siue disputationibus, examinationibus, elaborationibus scriptis & sermonibus habitis auditores exercerem, vt fidem meam, in quam concessisti, desistuerem mihi viderer, si TE academicarum litterarum stadium iam emensum & in lucem publicam cum eximio profectuum specimine prodeuntem non comitarer, aut testimonio virtutis TVAE cognitae mihi atque perspectae non prosequerer. Accedit parentis TVI admodum reuerendi iucun-

iucundissima consuetudo, quem tanti facio, ut mihi nihil
putem praetermittendum quod illius interfit. Quare ipsi
filium praecocis doctrinae & optimae spei, TIBI insignia
DEI dona in TE collata, tirocinia litterarum praclare po-
sita, et dissertationem denique hanc TVAM laetus et ex ani-
mo et vere gratulor. Argumentum quod discutiendum sum-
fisti nemo improbat, qui offensiones nouerit circa hos ter-
minos technicos olim et recens exortas, aut reputauerit
quanti referat, ad fugienda bella triumphos non habitura, et
puriorem doctrinam a cauillationibus insidiis et impugna-
tionibus vindicandam, scrupulos etiam varios animis exi-
mendos, vt termini, quos in linguarum inopia, ad res na-
tura distinctas nobis aliisque distinguendas adhibemus, vagi
nonnunquam ab ambiguitate liberentur, eorumque signifi-
catus suis limitibus circumscribatur. Certe, si quid videmus,
non adeo haesitatum fuisset a nonnullis in efficacia et opera-
tionibus tam verbi diuini quam sacramentorum vtrisque
naturalibus et moralibus admittendis, si ab omnibus recte
et satis intellecti fuissent hi termini. Quam ob rem mihi
non displicuit consilium, quod cepisti, eos distincte explican-
di. Elaborationem neque immutavi, neque accessionibus
auxi, vt apud omnes dexteritatis TVAE iudicium eo recti-
us constaret. Spicilegium, quod huic epistolae destinaue-
ram historicum, adiicere supersedeo, quod nimis iam ex-
creuit ipsa disputatio et variis nunc distineor occupationi-
bus, quae ne horam quidem vacuam relinquunt. Tribus
igitur verbis me expediam. Age mi MEIERE, in con-
silio solemniter eundem TE praesta, quem ego et commilito-
nes TVI disputantem saepius cognovimus. Tramitem vir-
tutis, quem ingressus es, religiose et sancte per omnem vi-
tam DEO vindicatus decurre. Viribus valetudinis infra-
ctae instauratis rem TVAM e re ciuitatis litterariae age felici-
ter, atque si non male de TE merebor me non dilige sed
ama. Dedi in acad. Frideric. d. XV. Dec. cl. 1700 cccxxviii.

Index

72 264 8

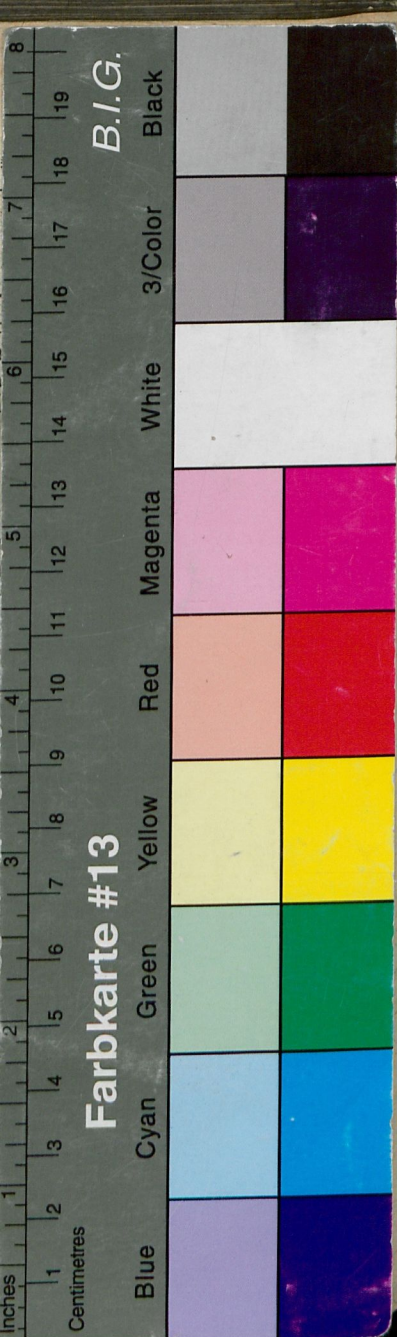
- XXXIX. De Discrimine Revelationis et Applicationis.
- XL. De Propagatione et gradibus peccati Originalis.
- XLI. De Paulo gentium Apostolo.
- XLII. Annus sacro Jesu Christi in lucem editi commendatio.
- XLIII. Natalis Jesu homini succincta Enarratio solennium quibus memoria Christi in lucem editi antiquius quibus celebrata est.
- XLIV. Annus sacra Natalium Jesu Christi commendatio de Chriologia Veteris Testamenti generatim tum a Judaeis agnita quam in Novo evoluta.
- XLV. De Fide in Christum.
- XLVI. De Traumaturgia vera religionis Characteribus.
- XLVII. De Cantico Canticorum Salomonis.
- XLVIII. Quid ratio de suscitatione Corporum cognoscat.
- XLIX. De Itinerariorum Orientalium usu.

H. Darda.

(X2311098)

Farbkarte #13

B.I.G.

8 IX.9

EXERCITATIO THEOLOGICA
DE
DISCRIMINE
EJUS QUOD
NATURALE ET MORALE.
DICITUR IN THEOLOGIA

QUAM
PRÆSIDE
VIRO SUMME REVERENDO, AMPLISSIMO,
DOCTISSIMO
SIGISM. JAC. BAUMGARTEN,
S. S. THEOL. P. P. O ET H. T. ORD. THEOL. DECANO,
PATRONO ET PRÆCEPTORE SUMMA PIETA-
TE ETATEM COLENDO,
IN ACADEMIA FRIDERICIANA
D. DECEMBR. clō Idccxxxviii.
PLACIDO ERUDITORUM EXAMINI SUBJECT
HORA LOCOQUE CONSUETO

AUCTOR
GEORG. FRID. MEIER
AMMENDORFFENSIS.

HALÆ MAGDEBURGICÆ,
LITTERIS HENDELIANIS. 1744.

(8)